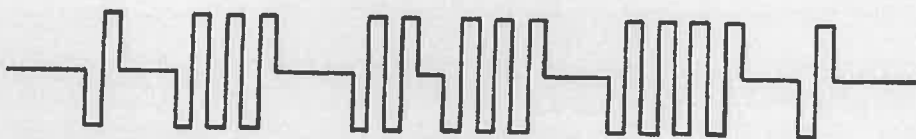
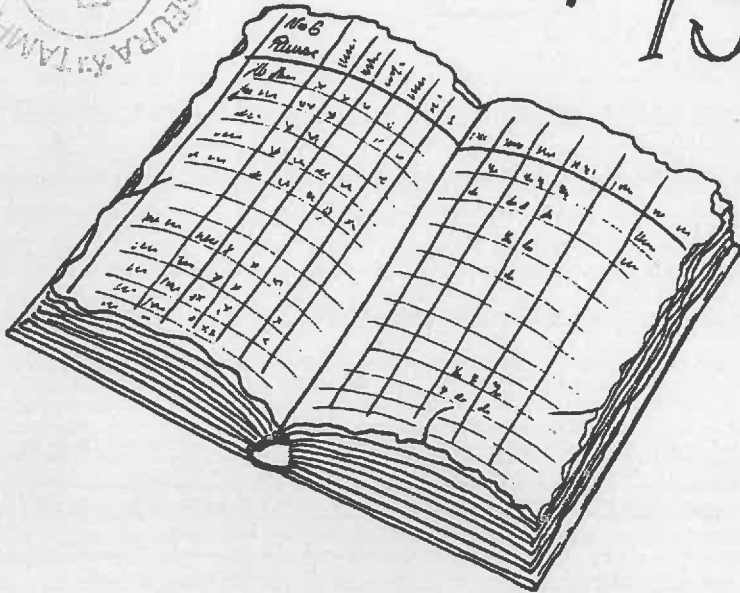
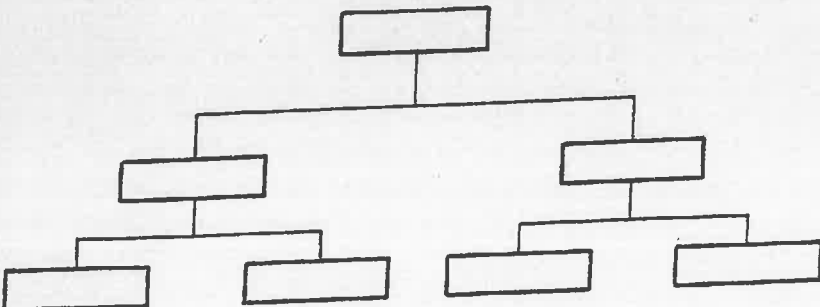

ORPANA

4 1985

10111001101110111101

ISSN 0359-128X

SOTAVÄENOSASTOJEN REK-
RYTOINTIALUEET N.V.1701

Kartta ja sen selitys

UOLEVI NOJONEN

Ajatuksia juuristamme

RAIMO VASARA

Kiviaita metsässä

KIRSTI VIMPARI/B.K.

Pekka Vesainen

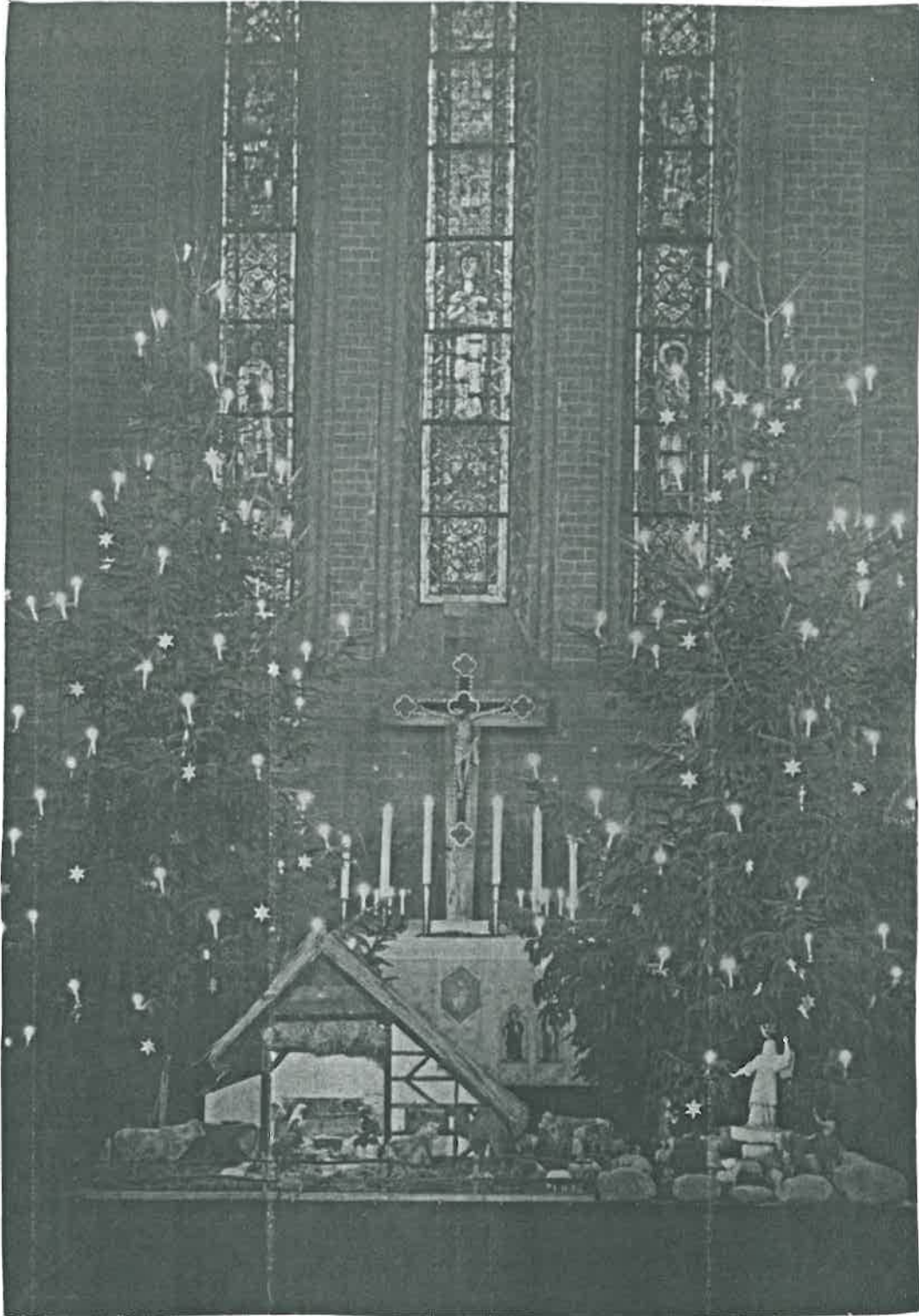
BRIITTA KEKKI

Rippikirjamikrofilmien
sisällysluetteloita
Jyväskylän maakunta-ar-
kistossa

JORMA RÄSÄNEN

Sukututkijan sanasto-
kysymyksiä ja vastauksia

JOULUILOA JA JOULURAUHAA JOULUKSI 1985

ja

MAAILMANRAUHAA RAUHANVUONNA 1986

*toivottaa kaikille lukijoilleen Tampereen seudun Sukututkimusseuran hallitus ja
ja Orpanan toimitus*

O R P A N A

Tampereen seudun sukututkimusseura r.y:n tiedotuslehti

N:o 4 1985

Toimittaja: Briitta Kekki
Vallerinkatu 13 - 15 A 2, 33270 Tampere
puh. 445 660

Puhtaaksikirjoitus: Marjatta Rintala
Kalkunviertotie 1 D 63, 33330 Tampere
puh. 432 004

Myynti ja tilaukset: Milja Piepponen
Aleksanterinkatu 35 B 5, 33100 Tampere
puh. 327 68

Kansilehti: Kalevi Mäki-Kihniä

Paino ja nidonta: Kopiopaino Ky.
Rautatienkatu 12, 33100 Tampere
puh. 313 16

Seuraava Orpanan numero 1/1986 ilmestyy 28.1.1986. Siihen tarkoitettun materiaalin viimeinen palautuspäivä on 18.1.1986.

Orpanaa voidaan toimittaa tilaajille myös postitse, jolloin hintaan lisätään postimaksu. Maksu suoritetaan mukana seuraavalla tilillepanokortilla. On myös mahdollista tilata etukäteen koko vuosikerta. Tilaukset osoitetaan Milja Piepposelle.

TAMPEREEN SEUDUN SUKUTUTKIMUSSEURA R.Y.

- Puheenjohtaja: Meri Tila
Rimminkatu 25 B 4, 33250 Tampere
puh. 231 24
- Varapuheenjohtaja: Jorma Räsänen
Rongankatu 13 A 3, 33100 Tampere
puh. 298 24
- Sihteeri: Leila Mäkinen
Lemminkäisenkatu 6 A 17, 33540 Tampere
puh. 554 339
- Rahastonhoitaja: Rakel Kivimaa
Sammonkatu 28 K 105, 33540 Tampere
puh. kotiin 611 244, työhön 196 111/6812
- Hallituksen muut jäsenet: Osmo Merikoski
Teivaalantie 76 A, 33400 Tampere
puh. 461 554
- Orvo Lipponen
Tuomiokirkonkatu 25 B 39, 33100 Tampere
puh. 207 68

o o o

Edellisten kokousten ohjelmasta

Kokouksessa 8.10. puheenjohtaja kehoitti jäseniä tekemään perusteltuja esityksiä mikrofilmien hankkimiseksi seuran omistukseen ja samoin jäsenistöä kehoitettiin tuomaan esiin ongelmia ja kysymyksiä, joihin kokouksissa voitaisiin ottaa kantaa ja kenties ratkaista, sekä myöhemmin mahdollisesti julkaistavaa sukututkijan sanastoa varten keräämään aineistoa.

Armas Niemisen esitelmä tieteen, erityisesti historiatieteen olemuksesta oli jälleen erilainen kokemus esitelmien sarjassa tiukan tieteellisyytensä takia. Kuten Jorma Räsänen esitelmän lopuksi totesi, kuulijat odottavat mielenkiinnolla vuosikirjan ilmestymistä, jotta esitelmän ajatuksiin voisi perehtyä tarkemmin. Kokouksen lopuksi Jorma Räsänen esitteli sukututkijan sanastoa, kokoelma julkaistaan tässä lehdessä.

Kulttuuritoimenjohtaja Timo Kukkasmäki esitelmöi 22.10. laajasti juhla -ja tapahtumaperinteestä. J.Räsänen ehdotti, että myös sukujuhlat voitaisiin merkitä kuntien julkaisemiin tapahtumaluetteloihin, koska useimmiten sukujuhlat ovat eräänlaisia kotiseutujuhlia, varsinkin jos sukua on paljon paikkakunnalla, jossa juhla pidetään.

Yhdistyksen sääntömääräinen syyskokous oli 5.11. Vesa Leppäsen toimiessa puheenjohtajana. seurana entinen hallitus valittiin uudelleen ja jäsenmaksuksi tuli 30 mk vuodelle 1986. Lopuksi Elja Penttilä esitteli kirkonkirjamerkintöjä ja Henrik Renkvistin vaikutusta niihin ja aikansa seurakuntalaisiin Liperissä 1800-luvun alkupuoliskolla.

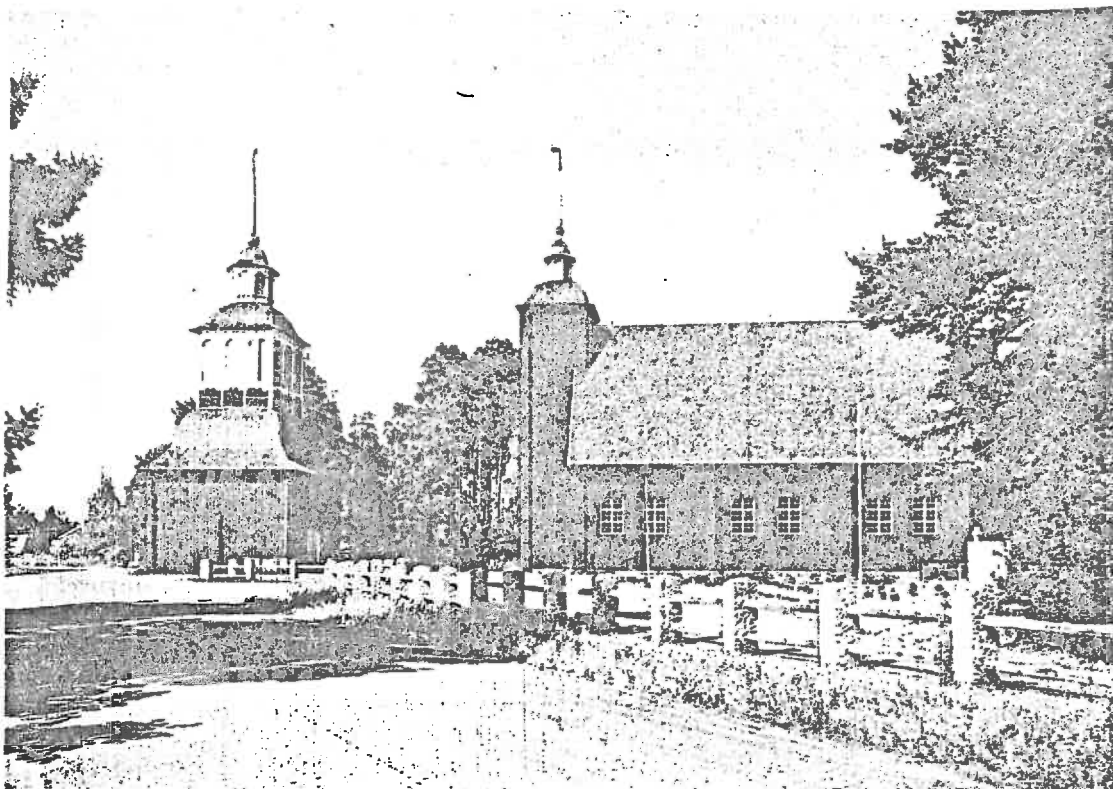
Kokouksessa 19.11. puheenjohtaja tiedoitti seurana syysretkestä Tampereen Yliopiston kirjastoon 10.12. klo 17, jolloin kokoontuminen on Kalevantie 4:ssä, yliopiston päärakennuksen aulassa. Siellä tutustutaan sanomalehtikokoelmaan ja sitten kävellään pääkirjastoon Attilaan. Puheenjohtaja tiedoitti myös tammikuun 1986 sukututkimuspäivästä ja sen ohjelmasta. Lisäksi pyydettiin tekstaustaitoisia henkilöitä ilmoittautumaan sihteerille. Eero Rautajoki piti erinomaisen mielenkiintoisen ja elävän esitelmän inkeriläisistä sukututkimuksen kohteena sekä esitteli Inkerinmaan historiaa kartan ja nimistön kera. Pentti Voipio kertoi lopuksi lyhyesti inkeriläisistä sukututkimuslähteistä. Rautajoki esitteli myös useita inkeriläisistä kertovia kirjoja, joista tulee luettelo vuosikirjaan esitelmän yhteyteen.

Hallituksen kokouksista

Hallitus kokoontui 28.10. Jorma Räsänen kotona ja asioiden käsittelyn lomassa saatiin ihailta kuunpimennystä!

Kirjattiin jäsenmäärä 175. Keskusteltiin sukututkijaluettelon painatuksesta, hakemistojen teosta. Sovittiin sukututkimuspäivän käytännöllisistä järjestelyistä. Kevään ohjelma ja esitelmöitsijät lyötiin lukkoon siltä osin kuin se oli mahdollista. Päätettiin ottaa uusintapainoksia loppuunmyydyistä Orpanoista, ja tutkia, kuinka suuri painosmäärä tulee edullisimmaksi.

Kokousta 26.11., joka pidettiin Orvo lipposen kotona, puhuttivat pääasiassa samat asiat kuin edelliselläkin kerralla. Tarkistettiin jäsenmäärä 182. Sukututkimuspäivän järjestelyt ja kevään ohjelma olivat edenneet. Sukututkijaluettelosta päätettiin ottaa 250 kpl:n painos ja 5 loppuunmyydystä Orpanasta 30 kpl:n painos kustakin. Seurakuntien mikrofilmirullien sisällysluettelon laadinnasta ja valmiiden luetteloiden julkaisemisesta keskusteltiin. Päätettiin myös kehoittaa jäseniä lyhenteiden keruuseen mahdollista julkaisua varten.

Utajärven kirkko, rakentanut Heikki Väänänen
(ks.s.34)

Postia Orpanan toimitukselle

Orpanan toimitus vastaanottaa mielihyvin kaikenlaista sukututkimukseen liittyvää materiaalia: varsinaisia artikkeleita, mielipiteitä, tiedonantoja (esim. esivanhempien löytymisestä varsinkin pitkällisen etsimisen jälkeen, itselle ennen tuntemattoman tiedoston löytymisestä, mikä voi olla avuksi myös toisille tutkijoille tai sukututkimuksen kannalta muuten mielenkiintoisista tiedoista), kysymyksiä, tiedusteluja... Vanhoja karttoja, joko artikkelin yhteydessä tai erillisellä selityksellä varustettuna... Mielenkiintoisia vanhoja kuvia... Kaikkea, minkä voisi ajatella tekevän Orpanasta hyvän ja mukavan lehden lukea ja samalla edistävän sukututkimuksen asiaa. Tervetulleita kirjoituksia ovat myös vastineet aikaisemmissa numeroissa julkaistuihin artikkeleihin tai niitä eri puolilta valottavat lisäykset. Vastauksen kysymyksiin voi lähettää joko kysyjälle itselleen tai Orpanan toimitukselle, josta ne toimitetaan kysyjälle ja/tai julkaistaan "vastauksia"-palstalla.

Julkaistemme myös nimimerkillä varustettuja kirjoituksia, mikäli kirjoittajan oikea nimi on toimituksen tiedossa.

Pari ehdotusta mikrofilmien hankkimiseksi

Tampereen seudun sukututkimusseurassa on keskusteltu siitä, että pitäisi saada kaksoiskappaleita sellaisista kirkonkirjojen mikrofilmeistä, jotka ovat eniten kaukolainassa Tampereen Kaupunginkirjastosta. On ollut puhetta, että seura itse hankkisi niitä. Toisaalta taas seura on ehdottanut kirjastolle, että se ottaisi nämä mikrofilmit hankintalistansa TSS:n ehdotuksien mukaisesti. Tähän on kirjaston taholta suhtauduttu periaatteessa myönteisesti. Mielestäni TSS:n ei kannata tuhlata varojaan sellaisten mikrofilmien hankkimiseen, jotka jo ovat Tampereen Kaupunginkirjastossa käytettävissä, vaikkakin toisinaan vaikeasti saatavissa. Sen sijaan seuran kannattaisi hankkia sellaisia mikrofilmejä, joita ei tulla kirjastoon ostamaan.

On olemassa sellaisia seurakuntia, joilla on selvät historialliset yhteydet Pirkanmaan seurakuntiin, mutta jotka ovat jääneet Pirkanmaan ulkopuolelle. Mainittakoon esimerkiksi Kankaanpää, joka on erotettu Ikaalisista. Näiden seurakuntien kirkonkirjojen hankinta olisi mielestäni perusteltua. Kannattaisi myös pohtia sellaista ajatusta, että seuran jäsenet tekisivät hyvin perusteltuja kirjallisia ehdotuksia sellaisten seurakuntien kirkonkirjojen mikrofilmien hankkimiseksi, jotka heidän mielestään ovat tarpeellisia seuran omistukseen ostaa. Seuran hallitus sitten tähän tarkoitukseen varatun määrärahan puitteissa päättäisi ostettavista rullista, Kiinnostavaa olisi ehkä selvittää myös se, minkä muiden asiakirjojen mikrofilmeistä jäsenistö on kiinnostunut.

Pasi Kuusiluoma

TSS:n hallitus keskusteli kokouksessaan 26.11. Pasiin kirjeessä olleista ehdotuksista ja tiedottaa seuraavaa:

Seuran toiminta-aikana seurakuntien mikrofilmien hankkimisesta seuran omistukseen on ollut puhetta useaan otteeseen. Viimeksi asia oli esillä hallituksen kokouksessa 13.8.1985, jolloin se päätettiin siirtää kevääseen 1986 lähinnä sen takia, ettei voitu varmasti tietää, millaiseksi seuran taloudellinen tilanne muodostuisi vuoden loppua kohti, ts. ei ollut vielä mahdollista arvioida, olisiko seuralla varaa ko. hankintoihin vielä tänä vuonna.

Seuraavaksi asia oli esillä seuran kokouksessa 10.9.1985, jolloin puheenjohtaja kehoitti jäseniä tekemään perustellut anomukset kirjallisina hankittaviksi halutuista mikrofilmeistä.

Toistaiseksi hallituksen tietoon ei ole tullut muita anomuksia/ehdotuksia kuin yllämainittu Pasiin ehdotus, joten seuran hallitus toivoo muidenkin jäsenien taholta aktiivisuutta tässä asiassa. Muuten hallitus on toistaiseksi tullut samoihin johtopäätöksiin kuin Pasi ylläolevassa kirjeessään.

Seurakuntia, joista mikrofilmejä voidaan hankkia, ei ole rajoitettu koskemaan vain Pirkanmaan ympäristöä, joskin Pasiin jälkimmäinen ehdotus on täysin perusteltu, vaan jos esim. tarpeeksi monen seuran jäsenen perusteltu kirjallinen anomus koskee muitakin seurakuntia, tällaisillakin anomuksilla on periaatteessa mahdollisuus mennä läpi.

Mikäli anomuksia tulee, hallitus ottaa asian uudelleen pohdittavaksi ja tekee päätöksensä yhdistyksen varojen sallimissa puitteissa.

Sotaväenosastojen rekrytointialueet noin v. 1700
Kartta läänien jalkaväen ja ratsuväen komppanioiden sekä amiraliteetin rekrytointialueista ja sen selitys

Orpanassa no 2/1985 P.Kuusiluoma kertoo artikkelissaan "Suomen VIII valtakunnalliset sukututkimusopintopäivät", miten kartta joutui TSS:lle:

"Suomen sukututkimusseuran tervehdyksen esitti seurän esimies valt.maist. Georg Luther... Esityksensä loppupuolella Georg Luther esitti kiitoksensa TSS:lle sen osuudesta opintopäivien järjestelyissä ja antoi Suomen Sukututkimusseuran lahjana karttataulun, joka käsitti Suomen sotaväenosastojen rekrytointialueet noin vuonna 1700. Tämän upean lahjan vastaanotti seuramme puheenjohtaja Meri Tila. Toivottavasti kaikille seurän jäsenille tulee jossakin vaiheessa mahdollisuus tutustua tauluun ja omaksua siitä tarvitsemiaan tietoja..."

Toivottu tilaisuus toteutuu tässä Orpanassa, jossa kartta ja sen tiedot julkaistaan.

Karttaa ei voitu kopioida Orpanaan sellaisenaan mm. siitä syystä, että eri alueiden rajaamiseen ja numerointiin on käytetty erivärisiä (sinisiä, punaisia ja mustia) viivoja ja numeroita, jotka tuskin olisivat erottuneet tarpeeksi selvinä harmaan eri sävyinä Orpanassa ja siten päädyttiin käyttämään piste- ja katkoviivoja sekä numeroiden ympäröintiä.

Kartan syntyvaiheita

Kartta ja sen tiedot pohjautuvat Eino Jutikkalan toimittaman "Suomen historian kartasto"-nimisen kirjan karttaan no 35, ja sen on tältä pohjalta laatinut Holger Harrivirta. E.Jutikkala kertoo kirjassaan kartan lähdeaineistosta ja tekotavasta seuraavasti:

"Kartta pohjautuu etupäässä ruodusmaakirjojen Valtionarkistossa säilytettyihin jäljennöksiin: Hämeen-Uudenmaan läänin ratsuväkirykmentti v.1696, Militaria 408 VA:ssa.

Uudenmaan jalkaväkirykmentti v.1696, Militaria 389;

Hämeen läänin jalkaväkirykmentti v.1695, Militaria 486;

Turun läänin jalkaväkirykmentti, ruodusmaakirja v.1700, julk.A.Viljanti "Turun läänin jalkaväkirykmentin ruotujakorulla", Turun Hist.Arkisto V, 1936;

Porin läänin jalkaväkirykmentti 1759, Militaritia 232;
 Pohjanmaan jalkaväkirykmentti v.1733, Militaria 349 (alkuperäinen).
 Ratsuväkirykmenteistä sieltä, missä ruodutusmaakirjat ovat hävinneet, on saatu tiedot maakirjoista ja tilien lyhennyksistä (Turun ja Porin läänin ratsuväkirykmentistä v.1700 Valtionarkisto 7416,7417, Viipurin ja Savonlinnan läänin ratsuväkirykmentistä v.1699 VA 8721,8723,8724).

Viipurin ja Savonlinnan läänin jalkaväkirykmentin komppaniain rekrytointialueet on voitu rekonstruoida vain umpimähkäisesti niiden upseerien ja aliupseerien sotilasvirkatalojen mukaan (J.E.Roos:Uppkomsten av Finlands militiebestälten,1933) Porin läänin jalkaväkirykmentistä ovat siis tiedot paljon myöhemmältä ajalta kuin, mihin kartta liittyy. Vertailu niihin katkelmiin, joita sisältyy vuoden 1719 katselmusrullaan (jäljennös Valtionarkistossa) tosin osoittaa muutoksia tapahtuneen saman komppaniain ruotujen numerojärjestyksessä ajanjaksona 1719 - 56, mutta komppaniain rajat ovat näistä katkelmista selviävissä kohdissa kaikkialla samat kuin v.1756. Viljanti on piirtänyt mainittuun lähdejulkaisuun kartan Turun läänin jalkaväkirykmentin komppaniain rekrytointialueista ja samoin teokseensa "Vakinaisen sotamiehenpidon sovelluttaminen Suomessa 1600-luvun lopulla 11", 1940, kartan Uudenmaan läänin ja Hämeen läänin jalkaväkirykmenteistä. Mänä kartat ovat kuitenkin pienemmässä mittakaavassa ja siis ylimalkaisemmat kuin tähän teokseen otetut, joten niitä ei voitu käyttää."

Erona E.Jutikkalan ja H.Harrivirran kartassa on pohjakartta: alkuperäisessä ei ole merkitty kuntien nimiä ja lisäksi komppaniat on kirjoitettu itse karttaan, jolloin "ruuhka-alueilla" syntyy seka-
 vuutta... Uuteen karttaan (tilaston pohjakartta 1.1.1984) on lisätty erikseen luovutetun Karjalan kunnat.

Holger Harrivirta on tehnyt kaksi tällaista karttaa; toinen niistä on Suomen Sukututkimusseuran toimiston seinällä halukkaitten vapaasti tutkittavana.

N:o 35 SOTAVÄENOSASTOJEN REKRYTOINTIALUEET N. V. 1700. TROOP RECRUITING DISTRICTS, C. 1700.

1 Turun läänin jalkaväkirykmentti.
Turku Infantry Regiment.	① Turun ja Porin läänin ratsuväkirykmentti.
Turku—Pori Cavalry Regiment.
2 Porin läänin jalkaväkirykmentti.
Pori Infantry Regiment.	② Uudenmaan ja Hämeen läänin ratsuväkirykmentti.
Uusimaa—Häme Cavalry Regiment.
3 Uudenmaan läänin jalkaväkirykmentti.
Uusimaa Infantry Regiment.	③ Viipurin ja Savonlinnan läänin ratsuväkirykmentti.
Viipuri—Savonlinna Cavalry Regiment.
4 Hämeen läänin jalkaväkirykmentti.
Häme Infantry Regiment.	
5 Viipurin läänin jalkaväkirykmentti.
Viipuri Infantry Regiment.	
6 Savon ja Savonlinnan läänin jalkaväkirykmentti.
Savo—Savonlinna Infantry Regiment.	
7 Pohjanmaan jalkaväkirykmentti.
Ostrobothnia Infantry Regiment.	

Selvyyden vuoksi mustavalkoisella kartalla ratsuväen komppanioita osoittava numero on ympäröity

Tekijänoikeudet huomioonottaen lupa kartan julkaisemiseen on saatu seuraavilta henkilöiltä ja yhteisöiltä: Eino Jutikkala, WSOY, Holger Harrivirta ja Maanmittaushallitus (pohjakartta).

1. Turun läänin jalkaväkirykmentti

- 1.1. Henkikomppania
- 1.2. Everstiluutnantin komppania
- 1.3. Majurin komppania
- 1.4. Laitilan komppania
- 1.5. Uudenkirjon komppania
- 1.6. Nousiaisten komppania
- 1.7. Loimaan komppania
- 1.8. Perniön komppania

2. Porin läänin jalkaväkirykmentti

- 2.1. Henkikomppania
- 2.2. Everstiluutnantin komppania
- 2.3. Majurin komppania
- 2.4. Kokemäen komppania
- 2.5. Euran komppania
- 2.6. Kyrön komppania
- 2.7. Vesilahden komppania
- 2.8. Ruoveden komppania

3. Uudenmaan läänin jalkaväkirykmentti

- 3.1. Henkikomppania
- 3.2. Everstiluutnantin komppania
- 3.3. Majurin komppania
- 3.4. Lohjan komppania
- 3.5. Kajaanin komppania
- 3.6. Inkoon komppania
- 3.7. Helsingin komppania
- 3.8. Porvoon komppania

4. Hämeen läänin jalkaväkirykmentti

- 4.1. Henkikomppania
- 4.2. Everstiluutnantin komppania
- 4.3. Majurin komppania
- 4.4. Asikkalan komppania
- 4.5. Sysmän komppania
- 4.6. Jämsän komppania
- 4.7. Rautalammin komppania
- 4.8. Sääksmäen komppania

5. Viipurin läänin jalkaväkirykmentti

- 5.1. Henkikomppania
- 5.2. Everstiluutnantin komppania
- 5.3. Majurin komppania
- 5.4. Äyräpään komppania
- 5.5. Ruokolahden komppania
- 5.6. Lappeen komppania
- 5.7. Elimäen komppania
- 5.8. Vehkalahden komppania

6. Savon ja Savonlinnan jalkaväkirykmentti

- 6.1. Henkikomppania
- 6.2. Everstiluutnantin komppania
- 6.3. Majurin komppania
- 6.4. Pieksämäen komppania
- 6.5. Juvan komppania
- 6.6. Puumalan komppania
- 6.7. Kuopion komppania
- 6.8. Iisalmen komppania

7. Pohjanmaan jalkaväkirykmentti

- 7.1. Henkikomppania
- 7.2. Everstiluutnantin komppania
- 7.3. Majurin komppania
- 7.4. Närpiön komppania
- 7.5. Ilmajoen komppania
- 7.6. Lohtajan komppania
- 7.7. Pyhäjoen komppania
- 7.8. Kemmin komppania

1. Turun ja Porin läänin ratsuväkirykmentti

- 1.1. Henkikomppania
- 1.2. Everstiluutnantin komppania
- 1.3. Majurin komppania
- 1.4. Halikon kihlakunnan komppania
- 1.5. Maskun kihlakunnan komppania
- 1.6. Vehmaan komppania
- 1.7. Ala-Satakunnan komppania
- 1.8. Ylä-Satakunnan komppania

2. Uudenmaan - ja Hämeen läänin ratsuväkirykmentti

- 2.1. Henkikomppania
- 2.2. Everstiluutnantin komppania
- 2.3. Majurin komppania
- 2.4. Raaseporin komppania
- 2.5. Sääksmäen komppania
- 2.6. Ali-Hollolan komppania
- 2.7. Yli-Hollolan komppania
- 2.8. Porvoon komppania

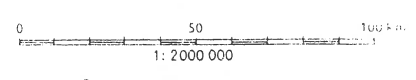
3. Viipurin ja Savonlinnan läänin ratsuväkirykmentti

- 3.1. Henkikomppania
- 3.2. Everstiluutnantin komppania
- 3.3. Majurin komppania
- 3.4. Vehkalahden komppania
- 3.5. Äyräpään komppania
- 3.6. Ylä-Savon komppania
- 3.7. Ala-Savon komppania
- 3.8. Lappeen komppania

TILASTON POHJAKARTTA 1.1.1984

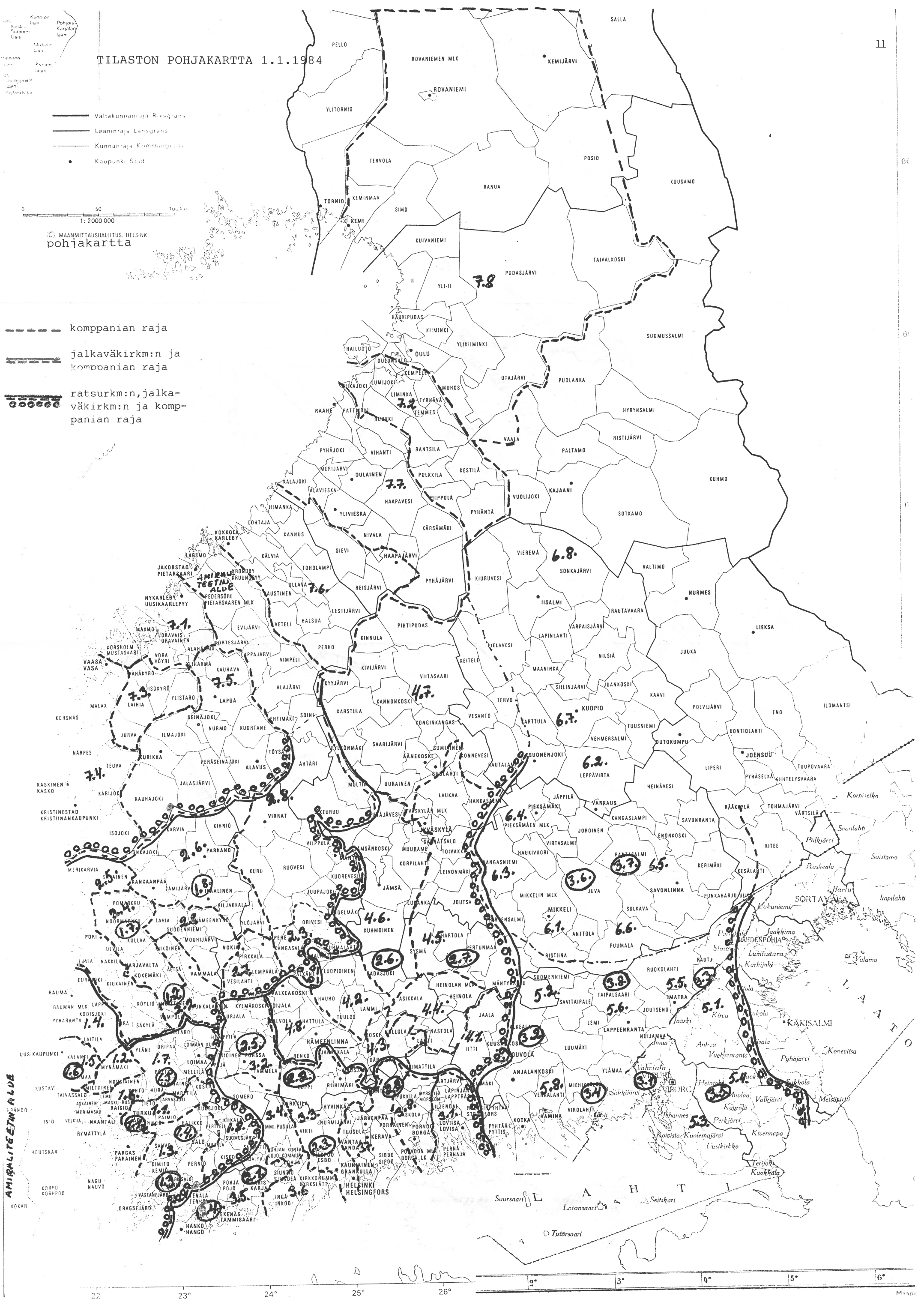
Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus
 Kuntien laajuus

- Valtakunnanraja Riksgrens
- Laaniraja Lansgrans
- Kunnanraja Kommungrans
- Kaupunki Stad

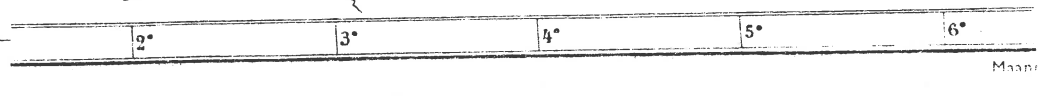

MAANMITTAUSHALLITUS, HELSINKI
 pohjakartta

- - - - - komppanian raja
- jalkaväkirkm:n ja komppanian raja
- o-o-o-o-o ratsurkm:n, jalkaväkirkm:n ja komppanian raja

AMIRALITETVALDE

Tämä kartta on osa Maanmittaushallituksen julkaisemaa maasto- eli topografikarttaa 1:20000 nimeltä "2214 07 Vaskivesi Peruskartta" ja se on julkaistu maanmittaushallituksen luvalla. Kartta on alunperin monivärinen ja sen takia rantaviiva on vahvistettu selvyden vuoksi mustavalkoista karttaa varten.

Vaskivesi 1:n länsi ja osittain eteläraja on selvennetty pienin ympyröin, samoin joitakin tekstiin liittyviä tiloja on alleviivattu.

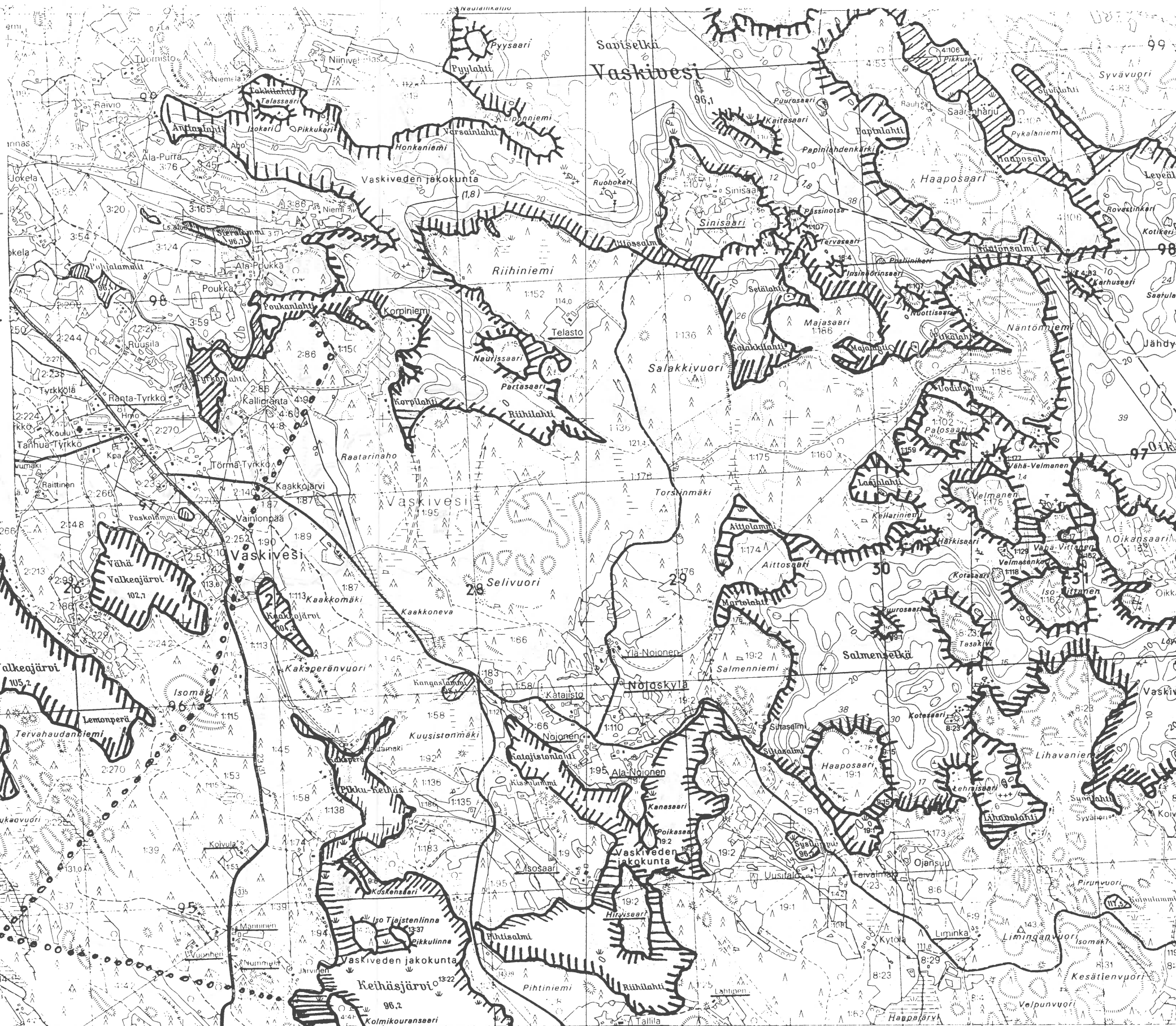
Lisätietoja haluaville suositellaan luettavaksi Uolevi Nojosen kirjoittamaa kirjaa "Kylän synty", Tampere 1984.

Joidenkin merkkien selityksiä:

---1:110--- tilanraja, rekisterinumero

oooooooo Vaskivesi n:o 1:n länsi- ja osa eteläraja

////// tehostettu rantaviiva

Havangankylä
6 894
6 893
6 892
6 890
62° 07' 30"

2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487
Nak = + 5° 23° 40' -25 m
Nak = + 4° 23° 45' -25 m
Nak = + 48° 00' -25 m

MAANMITTAUSHALLITUS HELSINKI 1984 Karttarunkona stereokartoitus Aviograph B 8-stereokopjeella 1 10 000 Ilmakuvaus 1978. Korkeudet metreina merenpinnasta N 60-järjestelmän mukaan Merenkulkuun liittyvät merkinnät ovat A järjestelmässä ja vastaavat ajankohtaa 26 9 1984 Svyyssi tiedot perustuvat merenkulkuhallituksen mittauksiin 1954 Svyyssi tietojen lahtotaso 95.8 m Karttoitus 1 10 000 v 1980 A Jokinen (ABT)

1:20000

Ajatuksia juuristamme

Esivanhempia meillä kaikilla riittää eikä ihmiskunnan saati maapallon iässä suhteellisesti ottaen tarvitse mennä kauaksikaan, kun olemme kaikki sukulaisia. Toinen asia on, miten kauaksi omaa sukua on mahdollista ja järkevää selvittää.

Aateliston ja papiston rinnalle on vähitellen syntynyt talonpoikainen ryhmä, missä sukututkimus 1500-luvulle asti on mahdollista. Tämän ryhmän pääjoukko nykyisellään on virkamiehiä, kauppiaita, palveluammateissa olevia ja eläkeläisiä, ei niinkään nykyisiä agraareja. Tämän ajatuksen testaamiseksi olisi mielenkiintoista tietää esimerkiksi Tampereen Sukututkimusseuran ammattijakautuma.

Hämeen ja entisen Ylä-Satakunnan talonpoikaissukujen tutkimusta helpottavia tekijöitä on useitakin. Valmista tutkimusta on olemassa julkaistuna ja vielä enemmän julkaisemattomana sukututkimuksen harrastajien arkistoissa, paperilla ja mikrofilmeillä. Joka tapauksessa on tietoa, jonka uusi yhdisteleminen tuottaa nopeasti uutta tietoa.

Sukututkijalle tyypillistä on, että hän harrastuksena tekee paljon näkymätöntä työtä ja on kuin verkonpaikkaaja parhaimmillaan; "hakee, hakee, eikä soisi löytävänsä". Sukututkijan kunniallinen ja kunnianhimoinen vaatimus itselleen on tehdä aukotonta työtä - ja tämä, yhdistyneenä pieneen epävarmuuteen, johtaa enimmäkseen siihen, että ollaan hyviä kuuntelijoita, mutta huonoja tuottajia. Kovalla työllä, innolla ja harrastuksella hankitut tiedot pidetään itsellä.

Syyksi siihen, että sukututkija ei kirjoita esimerkiksi Orpanaan, hän sanoo, että ei osaa kirjoittaa. Se ei ole pätevä syy. Suomi tunnetaan yhtenä maailman luku- ja kirjoitustaitoisimmista maista. Tyypillinen sukututkija tietää enemmän kuin kertoo tietävänsä.

Itse en ole sukututkija. Kirjoitan joskus nempä kuin tiedänpään ja testaan ajatuksiani. Olen sukututkimuksen yhteydessäkin ostanut samasta, yksiselitteisestä asiasta kaksi virallista, täysin toisesta poikkeavaa tietoa. Absoluuttisen oikeassa olemisen vaatimus

- jonka sukututkija itselleen usein asettaa - on epäinhimillinen, koska epäinhimillisinä pidetyt viralliset instanssitkin tekevät inhimillisiä virheitä - leimalla varustettuna.

On hyvä tietää, että ihminen ei koskaan ole välttämättä oikeassa. Eivät sitä olleet ehdottomasti juopot ruotsalaiskirjuritkaan, eivät erämaitemme papit ja muut henkikirjoittajat. Talo merkittiin 1500-luvun lopulla autioksi, jos se ei pystynyt maksamaan veroa - ja vaikka sitä asuttiin täyttä päätä. Verottajaa voitiin talossa syöttää, juottaa ja ilahduttaa viikkokin, ainoana tarkoituksena saada kuninkaan kirjoihin merkintä "autio", joka tarkoitti, että ei maksa veroa.

Sukututkimuksen kanssa jouduin tekemisiin Kylän syntyä kirjoittaessani ja silloin havaitsin, miten paljon yhden talonpoikaissuvun tutkimista helpotti se suvun olematon liikkuvuus, joka Virtain ja Ruoveden talonpoikaissuvuille ainakin on tyystin tyypillistä. "Susiraja" tuli nopeasti vastaan ja mieluiten naitiin naapurista. Jos taloon tuli miniä yli kahdenkymmenen kilometrin päästä vesitietä mitaten, se oli jo melkein ulkomaalainen.

Tämä, suppea naimareviiri ja toisaalta oman maan tarkka kontrolli johti minut sukututkimuksessa nopeasti olettamuksiin, joiden paikansapitävyyden osoittaminen ei ollutkaan vaikeata. Lähdin liikkeelle talon papereista, joissa luki: Virrat Vaskivesi 1, Nojonen, perintötila. Sen jälkeen tutustuin tämän päivän topografikarttoihin ja etsin kaikki Vaskiveden rekisterinumerot, joiden kantanumero oli 1. Seuraavaksi selvitin Hämeenlinnasta merkitsemissysteemin ja sen jälkeen luetteloin tilat, joiden kantanumero oli kartalla 1 ja eksponentti 1-100.

Lähtökohtana oli olettamus, että kaikki Vaskivesi 1 rekisteröidyt tilat ja tuvat kuuluvat sukuun. Olettamuksen pohjana oli se, että isonjaon aikainen sukuklaani oli varakasta ja piti maansa myymistä joko avuttomuutena tai typeryytenä. Vain kaksi sadasta Vaskivesi 1. tiloista oli sukuun kuulumattomilla, toinen sotilastorppa ja toinen "kylmä tila". Yhtään siirtolaisomistustakaan ei joukkoon kuulunut.

Vaskivesi 1, Nojonen perintötilan eksponentit ovat nykyisellään

200 vaiheilla kesämökkiryntäyksen takia, mutta tyypillistä on, että suuri osa mökkien omistajista on juuriansa etsivien kaupunkilaissukulaisten ja vain yksi rantaslummi on päässyt syntymään. Yleisesti ottaen Vaskiveden rannat laivareitiltä Ruoveden, Kurun ja Kihniön rajoille ovat autiot ja tyhjäät ja ovat kaikki Vaskivesi ykköstä.

Nykyisten topografikarttojen merkintätapa noudattaa tapaa, jossa jaon tapahtuessa käytetään uuden tontin (tilan) rekisteröinnissä seuraavaa vapaan kantanumeron (eksponentin) numeroa lohkaistavalle tilalle ja seuraava numero tulee tilalle, josta alue on lohkaistu eli jokaisessa jakotoimituksessa suurin eksponentti jää kantatilalle. Tämä on periaate, joka ei kuitenkaan jakotoimituksissa ole täysin sekään toteutunut.

Itseäni sukulaissuhteiden selvittelyssä auttoi suuresti topografikartta ja usko siihen, että maan myyminen niissä ympyröissä lähenteli maanpetosta. Oli ilo olla oikeassa.

Koska päätyökseni teen sellaista, mihin sukututkimuskin saattaa liittyä, jouduin tilanteeseen, jossa oli tutustuttava metodiikkaan sen verran, että sain selville muutamia keinoja selvittää vaatimattomasti sukulaissuhteita. Topografikarttojen käyttö sukututkimuksen apuna saattoi olla uutta; en ainakaan kuullut kenenkään siitä puhuvan. Yleensäkin paikallaan pitkään pysyneet Hämeen ja Ylä-Satakunnan maa-laiset ovat eläneet selväpiirteisen ja loogisen ajattelun varassa, josta johdonmukaisuudesta automaattisesti seuraa se, että sukua todennäköisesti ovat monet sellaisetkin, jotka 1800-luvulle asti ovat papinkirjoissa esiintyneet pelkällä etunimellä. Sukututkimuksen kannalta on onni, että sukunimilaki tuli sekoittamaan selviä lähteitä vasta nyt - ja harmi se, että vuosisatojen ajan kirkollinen merkitsemistapa oli pelkästään patriarkaalinen.

Sinänsä sillä millaiseen sukuun kuuluu, ei ole merkitystä verrattuna siihen, mitä itse on, mutta on todella mielenkiintoista tietää, mistä on kotoisin, vaikka yhdestä ja toisesta ollaankin herkästi sanomassa, että "ei se ole mistään kotoisin". Juuret ovat tärkeitä itsellemme.

Raimo Vasara

Kiviaita metsässä

Lukijalle

Aloin muistella Hujun sukukirjaa varten tekemiäni matkojen satoa: seuraava mielenkiintoinen juttu on tarkoitettu ns. "höysteeksi" em. kirjaan ja se on juttu entisajan ihmisten laillisesti toteutetun maakaupan synnystä syytinkeneen ja lopuksi, miten kauppa purkautui.

Tämä kertomus on niin mukaansatempaava ja opettavainen, että jokainen huomaa, kuinka tärkeää kaupoissa vain muutama sanakin voi olla.

Saisivatpa vanhojen juttujen tallentajatkin palkkionsa työstään, vaikkapa perheen kuluja vastaavan määrän taikka toisaalta, saavathan he:pientä ei ole heille se mielihyvän tunne, jonka he tuntevat saavansa, kun näkevät ympärillään tyytyväisiä kertomuksia kuuntelevia ja lukevia ihmisiä.

Nyky aika kiireineen ja liiallisine tehokkuuksineen on tuonut myötään myöskin uudet tiet. Nämä palvelevat liikennettä. Yhdistävät eri paikkakunnat suorina, kestopäällysteisinä, nopeakulkuisina valtaväylinä. Käyttäjiltä jäävät kuitenkin valitettavan usein havaitsematta ne näkymät, joita vanhat mutkaiset kylästä kylään, miltei jokaisen talon vieritse kaartelevat kapeat, sorapintaiset tiet heille tarjoaisivat.

Näin totesin jälleen kerran itsekin ollessani viime kesänä Kiikan Teukkulan kylässä isäni kanssa sukujuuriamme etsimässä mummuni synnyintalon Hujun pihamaalla. Koko matkalla Mouhijärveltä tänne emme uusilta valtateiltä olleet ajamani noin 30 km:n matkan varrelta havainneet kumpikaan mitään uusia mieleenpainuvia asioita.

Oli ilta-askareiden aika maatalossa, isäntäkin töissään, joten odottelimme isäntäväkeä ulkona isäni muistellessa äitinsä kertomuksia. Naapuritalonväki tulomme havaittuaan ja veljenperheen työt tietäen pyysi pihamaalle kiirehtineen Hannu Hujun suulla meitä poikkeamaan ensin heillä kahvilla.

Tästä alkoi Hannu Hujun opastama varsin mielenkiintoinen ja sukumme asioita meille selventävä kierros, jolle kahvikeskustelun jälkeen päätimme heti lähteä.

Aloitimme ajamalla nykyisiltä Hujun talon rakennusryhmiltä noin 2 km Teukkulan tietä Turuntien ylitse pohjoiseen Kokemäenjoen varteen. Kiikan kirkolta tuohon entiseen Teukkulaan on jokivartta alajuoksulle melko lyhyt matka kirkontornin näkyessä silmiimme joen mutkassa vastarannalla.

Rakennukset taloista on purettu ja siirretty uusille paikoilleen. Hujunkin perustuksilla on nykyisin työväentalo, joka sekin näytti vanhalta uudenpien kesämökkien ryhmän keskellä.

Ellei oppaamme Hannu olisi asiaa selvittänyt, olisi ajan hampaiden muovaama vuonna 1902 liikenteensä tässä lopettaneen ja sen jälkeen vielä uudessa paikassa palvelleen lossin paikka jäänyt näkemättä. Astelimme verkalleen vesirajaan viettävää sileää kallionrinnettä alas. Hannu kertoi lossin vanhassa päätepisteessä joen etelärannassa silloisten teiden kulkeneen tämän kautta. Lossi oli tärkeä niin paikkakuntalaisille kuin pitempimatkalaisillekin. Aivan läheltä eivät varmaan tulleet nekään tsaari Aleksanterin armeijan sotilaat, jotka ylipäällikkönsä Buxhoewdenin alaisina valloittivat v. 1809 Suomen. Lossin luo tulivat sotaväenosastot 15.3.1808 Rajewskin johdolla. En tiedä, moniko ylitti joen tästä jo tuolloin, mutta varmaa oli, että sotaväen huoltoyhteyksissä riitti lautturilla ainakin keväämmällä töitä. Armeijan luvuksihan mainitaan 24 000 hyvinvarustettua, Napoleonin joukoilta taistelu-tyylinsä oppinutta tai niiden mukaan opetettua miestä. Aseistukseksi jalka- ja ratsumiesten sekä pioneerien omien aseiden ilmoitettiin vielä 20 raskasta ja 53 kevyttä tykkiä. Varmistaakseen selustansa ja taatakseen huollon kuten myös lisäjoukkojen saannin tarvittaessa, venäläisiä majoituttui runsaasti noina aikoina valloitetuille alueille, niin heitä kerrotaan myös Teukkulassa olleen.

Äskeisestä paikasta parisataa metriä jokivartta länteen joen ja rantapeltoalueen väliin jäi kivikkoinen vähäpuustoinen alue. Kivet olivat erilaisissa kasoissa, ne peittyivät turpeen ja ohuen aluskasvillisuuden alle. Kivikasojen oppaamme Hannu Hujun kertoi

tietämänsä mukaan muodostuneen ihmiskäsien muovaamina ollen uhri-,
käräjä- tms.paikkoja. Näistä hän ei muista tehdyn tarkempia tutki-
muksia.

Nousimme autoon ja ajoimme takaisin nykyiselle Hujun rakennusryh-
mälle päin ohittaen sitä vielä pari kilometriä ja siirryimme vielä
pienemmälle vaivoin ajokelpoiselle metsätielle. Auto jätettiin
heinäniittumaan laitaan ja olimme perillä. Täällä meitä odotti
merkillisen sijaintinsa vuoksi outo näky - kiviaita metsässä ja
joka puolella synkkä metsä, tuohon auton luoksekin ainakin 200
metriä.

Tarkastelimme aita: sen korkeus oli ehkä paikoin parimetrinen,
ainakin yhtä leveä ja pituutta melkoisesti - satoja metrejä.
Kehän muotoisena se muodosti suljetun alueen -kalmiston- kuten
oppaamme kertoi. Saattaa sisällä tosin hautojakin olla -niihin
ajatuksiin tulin aidan syntytarinaa muistiin kirjoittaessani -
talonväen hautoja tuskin, mutta sitä suuremmalla syyllä työn
tekijöiden. He olivat kulkijoita, joita nälkä saatteli tuolloin
paikasta toiseen.

Näin tarina kuuluu. Aita syntyi viimevuosisadan loppupuolella
suurina nälkävuosina vv. 1860 - 1870, joten aidan ikä lienee nyt-
temmin noin 120 vuotta. Maa-alueena se kuuluu alkuperäisiin
Hulttisen - Hujun naapurin - tiluksiin. Hulttinen on isäni mummun
Karoliinan kotitalo, joten siinä oli minulla suurin syy tämän
kirjoituksen laatimiseen.

Selvitys sen ajan henkilöistä, jotka liittyvät tähän kertomukseeni,
lienee paikallaan, ennenkuin selvitän kiviaidan synnystä saamani
tiedot. Hulttisen isännyys siirtyi v. 1837 Matti Heikinpojalle
ja tämän puolisolle Eeva Heikintyttärelle. Seuraava vuonna 1838
heille syntyi tytär Hilma Josefiina. Matti Heikinpoika, joka oli
saanut talon Hulttisen vanhimpana poikana isältään Heikki Tuomaan-
pojalta, ei elänyt vanhaksi. Jäätyään leskeksi v. 1846 Eeva
avioitui uudelleen v. 1848, nyt Kristian Kallenpojan kanssa. Hilma
Josefiina oli tuolloin siis noin 10-vuotias. Eikä ehtinyt kulua
aivan kahdeksaakaan vuotta tuosta, kun hänelle syntyi tytär, joka

sai kasteessa nimen Karoliina tulevien appivanhempien ollessa kummeina; sama Karoliina, joka 15-vuotiaana naimisiin mentyään tuli Hujulle Kristian Absalomon puolisona. Palataan vielä kuitenkin kesäkuun 9:nteen 1857: tuolloin Karoliina siirtyi naapurikunnan Tyrvään Liuhalaan ja siellä Impolan taloon, kun hänen äitinsä vihittiin talossa Antti Antinpojan puolisoiksi.

Kummassa, uudessako vai vanhassa kodissa Karoliina lienee kasvanut? Kirkonkirjojen mukaan Impolassa, missä hänen omat häänsäkin olivat 9.11.1871, perimätiedon mukaan taas Hulttisella, jossa hänen muistetaan kasvaneen. Oli niin tai näin hän on kuitenkin voinut seurata kiviaidan syntyä melko läheltä ja hän kertoi sen syntytarinan lapsilleen sekä lapsenlapselleen, joka kertoi sen minulle. Melko tarkkaan on tieto säilynyt nykypäiville.

Karoliinan äidin Hilma Josefiinan mies Antti Antinpoika Impola oli sen ajan menestyvä maanviljelijä omistaen useita taloja samoilla seuduilla samanaikaisesti. Ei siis ollut erikoista, että hän appelan ollessa myytävänä osti sen vaimonsa äidiltä ja tämän isäpuolelta Kristian Kallenpojalta. Kauppasummaa ei kertoja muista, mutta kauppa seuraavat syytinkiehdot sisälsivät, ainakin seuraavia kohtia: Myyjä Kristian Kallenpoika pidättää itsellään pienen maa-alueen asuntoineen - kiviaita syntyi tuolle alueelle myöhemmin kertomallani tavalla - toiseksi ostaja on velvollinen toimittamaan kintaita ja muita käsineitä asunnossa kulutettavan määrän ja kolmanneksi kuului ostajan toimittaa myös leipää se määrä, joka talossa kuului.

Kauppa tuntui selkeältä, mutta lieneekö syy ollut solmijaosapuolissa vaiko senaikaisten kanssaihmisten puheissa, jotka moittivat kauppa Hulttisen Kristiaanille huonoksi, Kristian tuli katumapäälle. Sanottiinpa hänen sittemmin vannoneen ja lyöneen jopa vetoa, jotta kyllä hän vielä talonsa takaisin ottaa. Auttoiko häntä juuri silloin maassamme puhjennut yleinen nälänhätä, vai olivatko kauppaehdot etukäteen harkiten sellaiset, niin vain oli Kristian tuuminut, jotta niitä hän käyttää apunaan.

Hänen uuden asuinpaikkansa lähitienoilla oli jo aiemmin kuvailemani kivinen mäki. Vaikka asumus ei ollutkaan minkään isomman kulkutien

varrella, alkoi puutteen tuomia kulkijoita poikkeilla yhä tihenevässä määrin - sana kulki nopeasti, tiedettiin, mistä voisi saada leipää. Siitpä isäntä sai aatteen: Leipää jaettaisiin vain työtä vastaan ja leipä saataisiin talosta samoin kintaat. Asuinpaikka oli pienenkö eikä maanviljelystyötä ollut isolle väelle, metsäkin oli pieni, ei sielläkään puita riittänyt kaadettavaksi, mutta kiviä oli: ensin tehtiin isännän ohjeen mukaan kiviaitaa pätkä, sitten jatkettiin sitä kehänmuodossa, kunnes koko iso lenkki saatiin kierretyksi. Leipää ja kintaita riitti. Kun riitti, oli myös väkeä. Työtä jatkettiin, aita leveni ja sai korkeutta. Olisikohan työn jatkumista lopettanutkaan muu kuin vielä yksi kulkija, Antti.

Runsas leipien sekä kintaiden kuluminen oli pantu merkille myös Impolassa ja kun muutoin ei saatu liiallisuuksiin paisunutta osto-ehdot kumotuksi, lähti Antti Antinpoika itse tarkistamaan asiaa. Lieneekö hänellä jo silloin olleet talonkirjat mukanaan, tarina ei kerro, mutta niin vain kävi, että Kristiaani Hulttinen sai kuin saikin talonsa takaisin ja voitti vetonsa. Mikäli sellainen oli ollut.

Aitatyö keskeytyi siihen paikkaan. Mahtavaksi se oli jo ehtinyt muodostuakin. Ellei sitä siellä enää olisi - uskoisinko ollenkaan koko asiaa! Käytyäni jo useamman kerran paikalla, en ilmiölle muutaakaan selitystä ole keksinyt enkä ala keksimäänkään - uskon kertojaan, onhan hän ikänsä paikkakunnalla asuneena asianosaisten lähisukulaisena perillä kotiseutunsa asioista.

Paikasta kiinnostuneille oletan Hannu Hujun antavan, voimiensa mukaan apuaan, yhtä auliisti ja ystävällisesti, kuin minulle. Kohde kuin myös henkilöt löytyvät Vammalan ja Huittisten puolivälistä: valtatietä käännetään vasemmalle Vammalasta tullessa, Teukkulaa osoittavan viitan kohdalta.

Nähtävyyden - Lammelan hautausmaan - paikallistamiseen voi käyttää myös kirjakaupoista saatavaa Maanmittaushallituksen painamaa (Helsinki 1985) matkailukarttaa "Kokemäenjokilaakso, nähtävyydet no 200".

Lopuksi kehoittaisin jokaista autoilevaa kirjoitukseni lukenutta henkilöä tekemään uusia reittivalintoja totuttujen tilalle, pitämään ajonopeudet alhaisina, silmät valppaina ja tarpeen tullen pysähtymään, kysellemään havainnoistaan. Aina löytyy auttajia. Ilo on yhteinen.

Teukkulan kylän taloista olen isoäidiltäni kuulemani lorun kirjannut seuraavasti:

Huju, Hulttinen, kaksi Mattilaa ja Sokka
eikä Teukkulassa sitte muita taloja okka.

Hannu Huju ja Jaakko Vasara vanhan Teukkulan kylän paikalla Kokemäenjoen etelärannalla, työväentalon takana

Teukkulassa, Lammelan hautausmaalla

Kirsti Vimpari / Briitta Kekki¹⁾

Pekka Vesainen

Elämä ja toiminta kansantarujen ja tosiasioiden
valossa sekä yksi sukujohto nykyaikaan asti

TAUSTAA TAPAHTUMILLE: Pohjois-Pohjanmaa 1300-1500-luvuilla²⁾

Pähkinäsaaren rauhan raja määrättiin v.1323 Ruotsin ja Novgorodin välillä tehdyssä rauhassa kulkemaan jostain Pyhäjoen ja Siikajoen välistä -ilmeisesti Pattijokea pitkin - kohti Pohjanlahtea, josta se jatkui Kemijokisuulle ja Kemijokea pitkin mahdollisesti aina Rovaniemelle asti siten, että "ruhtinaallinen väki", s.o. Novgorodin ruhtinaan alamaiset omistivat puolet joesta ja suomalaiset, s.o. Ruotsin alamaiset toisen puolen (länsipuolen). Rauhanteon aikaan Ruotsin hallitsijat eivät paljoakaan välittäneet tästä pohjoiskolkasta, kuuluihan sentään Lappi pitkälle itään ja pohjoiseen ruotsille verotuloineen ja niin tämä raja tuli olemaan sama kuin aiemmissakin rajanmäärityksissä. Tästä huolimatta nykyajan näkökulmasta tuntuu oudolta, että raja teki niin suuren mutkan, "haukasi" niin ison alueen Suomenniemestä. Mihin se perustui?

Novgorodin kronikassa tätä aluetta nimitettiin "Seitsemän kymen Karjalaksi" (Semidesatskaja Korela), ja nuo seitsemän rikasta lohijokea olivat ilmeisesti Pyhä-, Siika-, Oulu-, Kiiminki-, Ii-, Simo- ja Kemijoki. Koko tämä alue ja lisäksi vielä Pohjanlahden länsirannikon pohjoisosatkin olivat vanhastaan karjalaisten asuma- ja nautinta-alueita, alueita, joilla käytiin erässä ja kalassa Karjalasta käsin ja jotka hallinnollisesti kuuluivat Novgorodin ruhtinaalle ja tämän v. 1478 kukistuttua Moskovon suuriruhtinaalle ja vuodesta 1547 koko Venäjänmaan tsaarille, jona vuoteen 1584 hallitsi Iivana IV Julma.

Toisaalta Pohjanlahden rannikolla asui myös pirkkalaisliikkeen vannedessä tullutta länsisuomalaista väestöä: erämiehiä, lähtöisin samoilta seuduilta kuin pirkkalaisetkin (ulvilalaisia, kokemäkeläisiä, pirkkalalaisia ja Kyrön jokilaaksonkin asukkaita) - "irtolaismiehiä Hämeestä" (sanonta vuoden 1420 Tornion käräjäpöytäkirjasta)

joilla ei ollut oikeutta lapinveroihin, mutta joita pohjolan turkikset ja lohirikkaudet houkuttelivat asettumaan jokisuille perheineen asumaan. Lapinveroihin oikeutetut pirkkalaiset asuivat Torniossa ja Kemissä, ja verojen keskittämisen ansiosta (jo 1300-luvun lopulla oli olemassa sääntö, että yksikään lapinkävijä, jonka lapinosuus ei ollut täyttä oravannahkaa, ei saanut itse käydä sitä perimässä, vaan hänen oli vuokrattava osuutensa muille, ilmeisesti suurempiosaisille) heidän lukumääränsä ajan kuluessa väheni ja rikkautensa lisääntyi.

Pähkinäsaaren rauhan jälkeen Suomen taholta kaikesta päättäen pyrittiin pitämään arvossa vahvistettuja rajoja ja esim. Kemin kirkko rakennettiin Kemijokisuun Suomen puoleiselle rannalle (länsipuolelle) ja samoin verotus koski vain kuninkaan alamaisia, ei alueella mahdollisesti asuvia karjalaisia.

Mutta Ruotsin vallanpitäjät huomasivat kohta rauhanteon jälkeen, mikä vaara koko valtakunnalle piili Pohjanlahteen asti ulottuvassa rajassa. Tämä havahtuminen sai aikaan aluksi Länsipohjan pohjoisrannikon ruotsinkielisen asutuksen synnyn ja jatkossa tarmokkaita pyrkimyksiä asuttaa Seitsemän kymen Karjalaa kuninkaan länsisuomalaisilla alamaisilla sekä koettaa joko laillisesti (sodilla ja neuvotteluilla) tai kieroin konstein (uudisasuttamalla Venäjälle kuuluva alue omilla alamaisilla ja "tulkitsemalla" rauhansopimukseen merkittyä rajaa paremmin omaa etua vastaavaksi) siirtää rajaa idemmäksi. Suorastaan alamaisistaan piittaamatta - tosin ajan tavan mukaan - Ruotsin kuninkaat käyttivät uudisasukkaita ja heidän häluään valla- ta erämaita puskurina omille laajennuspyrkimyksilleen jättämällä heidät oman puolustuksensa varaan vihollisen armoille. Vuodelta 1490 säilyneessä asiakirjassa Kemin, Iin ja Limingan pitäjäläiset valittivat toistuvista venäläisten hyökkäyksistä. Kun näiden pitäjien asukkaat olivat tiedustelleet venäläisiltä, miksi he tällä tavalla tekivät, sanoivat nämä, "että meidän asumamme maa ja vesi kuuluu heille ja että he tahtovat pakottaa meidät suorittamaan heille vuotuista veroa kolme valkonahkaa joka mieheltä". (Luukko, s.76). Jo 1400-luvun lopulla lienee käyty jonkinlainen rajantarkistus ja tässä mielessä oli kasattu oulujärven itäpuolella kulkevan rajan merkiksi kivikasoja. Kuinka yksipuolinen rajankäynti tämä oli, ei tiedetä, mutta vielä vuoden 1550 rajankäynnissäkään eivät venäläiset olleet mukana eivätkä hyväksyneet käytyä rajaa. Vasta Täyssii-

nän rauhan jälkeen 1595 rajapyykit merkittiin molempien valtioiden edustajien toimesta ja yhteisymmärrystä riitti Kitkajärvelle asti, mutta siitä eteenpäin Jäämereen raja merkittiin vasta 20 vuotta myöhemmin, Stolbovan rauhan jälkeen. Siispä tehokkaimmat keinot rajan siirtämiseksi itään olivat olleet voimakas uudisasutus ja rajan jatkuva - vaikkakin yksipuolinen - "tarkistaminen" aina todellisia nautintasuhteita vastaavaksi.

Vaikka Venäjä lopulta tässä rajankäynnissä jäikin häviävälle puolelle, keinot säilyttää entinen raja ja mahdollisesti lisätäkin aluetta olivat samat kuin kuninkaalla, joskaan eivät sittenkään niin voimaperäisiä. Uudisasutus ei laajentunut tarpeeksi voimakkaasti, vaikka sellaisesta oli merkkejä. Ja Solovetskin luostarin kronikassa on vuoden 1570 vaiheilta maininta, jonka mukaan Venäjän alueella, Kainuun rajaseudusta eteenpäin asui vieraita kansoja maassa, mistä mereen laski seitsemän jokea. Sitten joet on lueteltu Siikajoesta lähtien ja seitsemän virran joukkoon on saatu toisessa päässä kuulumaan Kemijoen lisäksi myös Tornion ja Kainuun joet: näin kauas saatiin raja ulotetuksi, kun välistä unohtui sopivasti pari pienempää jokea, Kiiminki- ja Simojoet. Venäjän haluttomuutta alueluovutuksiin tällä suunnalla lisäsi ehkä vielä se seikka, että v. 1553 englantilaiset olivat löytäneet meritien Venäjälle: Vienameren suulle, nykyisen Arkangelin kaupungin kohdalle ankkuroitui "Edvard Bonaventura"-laiva ja merentakaiset vieraat kulkivat lahjoineen ja kauppatavaroineen Moskovaan, jossa Iivana Julma järjesti heille juhlallisen vastaanoton. Varsinkin Iivanan kuoleman jälkeen Venäjälle tulivat sekasortoiset ajat, ja tämä varmaan osaltaan oli vaikuttamassa siihen, että aiemmin niin haluttomat venäläiset suostuivat rajankäyntiin - Suomen ja silloisten uudisasukkaiden onneksi.

Paikallisella tasolla molemmat osapuolet tekivät hävitysretkiä toistensa alueille ja kantoivat verona ryöstösaalista toisiltaan, polttivat asumukset, sotkivat viljelykset ja tappoivat tai veivät asukkaat vangiksi. Ajat olivat raakoja. Perimätieto tietää kertoa monista kansan keskuudesta nousseista miehistä, jotka vainon aikana keräsivät sotajoukon ja joko puolustivat koteja tai lähtivät hävitysretkelle Karjalaan. Tällaisia johtajia ovat olleet mm. muhoslaiset Musta-Nykyri, tummaveriseksi noidaksi mainittu, Tahvolan isäntä, Kuuselainen, Paavo Halonen, kemiläiset Vilmi ja Kauppi ja rovaniemeläiset Antin Lassi ja Oikarainen ja tietenkin Vanhan Vihan nimellä tunnetun

25-vuotiaan Venäjän sodan aikuinen kuuluisin kansanjohtaja Pekka³⁾ Vesainen eli Vesan voivatta⁴⁾.

PEKKA VESAINEN: elämä ja toiminta⁵⁾

Pekka Vesaisen vanhemmista ja syntyperästä ei tiedetä muuta varmaa, kuin että hänen isänsä nimi oli Antti. Jaakko Laurilan mukaan on mahdollista tehdä oletus, että Pekka olisi syntynyt tai ainakin viettänyt lapsuutensa Utajärven Juorkunassa, joka puolestaan oli alkuaan liminkalaisten nautinta-alueita varsinkin haukivesiensä takia; ja koska Limingassakin oli Vesala-niminen talo, on mahdollista, että Pekan isä tai isoisä siirtyi juuri täältä Juorkunaan. Koska Juorkuna joutui venäläisten hävittämäksi jo 1540-luvulla, Pekan syntymä olisi mahdollista määrittää näihin aikoihin ja seuraavan kansantarinan paikka voisi olla Juorkuna:

Pekan äiti oli juuri pesemässä poikaansa, kun tultiin ilmoittamaan, että vainolaiset hyökkäsivät kylään ryöstäen ja murhaten. Pekan äiti hätäytyi kokonaan ja pakoontulo oli niin kiireinen, että lapsi jäi pesuastiaan. Vasta vihollisten mentyä äiti uskalsi palata takaisin. Tällöin oli jo vesi ehtinyt jäätyä pesuastiassa, mutta lapsi oli kuitenkin vielä hengissä ja hänestä, näin ankaran kylvetyksen saaneesta pienokaisesta varttui karaistunut sissipäällikkö.

Koko lapsuutensa ajan Pekka sai kuulla juttuja venäläisten tekemistä hävitysretkistä ja sotavuosilta 1554-1556 muistettiin varmaan kertoa venäläisten surmanneen iiläisiä ja yli 300 henkeä Oulujärven uudisasukkaita ja kuinka hidasliikkeinen sotaväki oli, kun apua tarvittiin äkkiä.

Ensimmäisen kerran Pekka Vesainen esiintyy asiakirjoissa v. 1563. Silloin hänet mainitaan maakirjassa Pekka Antinpoikana Kiimingin Vesalankylässä. Kolme vuotta myöhemmin hänet mainitaan sukunimeltään samoissa kirjoissa. Hänen lisäksi kylään ilmestyvät v. 1568 Antti ja Paavo Vesainen. Kaikki kolme olivat todennäköisesti veljeksiä, jollei Antti sitten ollut Pekan isä. Joka tapauksessa nämä miehet perheineen olivat Vesalan kylän ensimmäiset asukkaat.

Iin talvikäräjillä 1568 Pekka Vesaista syytetään Pekka Pelkoisen murhasta, mutta lieventävien asianhaarojen vuoksi hän selvisi saakoilla. Parin vuoden päästä 1570 hän oli pitäjän lautamiehenä. Vuoden 1571 hopeaveroluettelon mukaan hänen irtain omaisuutensa on 1/8 leiviskää kuparia, 4 lehmää, 1 kahden vuoden vanha mulli, 4 lammasta ja 1 hevonen.

Vuonna 1570 alkoi sittemmin 25 vuotta kestänyt sota Venäjää vastaan; tästä ajasta on käytetty nimitystä Vanha viha. Sodan alkuvuokset olivat Pohjanmaalla rauhalliset: vielä kesällä ja ilmeisesti seuraavanakin vuonna kävi Oulun satamassa 4 karjalalais-haapiota ja karjalaiskauppiaat pysähtyivät sinne tänne matkansa varrella, kävivät mm. Paltamon Kiehimänsuussa ostamassa Lauri Leinoselta ruista. Ja kauppamatkoillaan karjalaiset katsastivat maakunnan tilan ja varustukset, tulivat ystävinä uudisasukkaitten luo myymään niin tuiki tarpeellisia tavaroita. Kannattiko ihmisten sitten vainonaikoina ihmetellä, mistä vainolainen osasikin jokaiseen savupirttiin ja keksiä tarinoita koirankuonolaisista, jotka vihollisen joukoissa pystyivät jäljittämään kauimmaisinkin takamaitten uudisasukkaat?

Tämän sodan alkuaikoina Pekka Vesainen palveli voudin huovina, ts. avusti voutia veronkannossa pari vuotta. On ajateltu, että tällailaillakin hän sai kokemusta sotatoimista. Vuonna 1577 hän sai käräjillä sakkoja niskoittelusta kyydin suorittamisesta, mutta seuraavana vuonna (1578-1580) hän onkin taas lautamiehenä Iin käräjillä.

Vuonna 1574 venäläiset hävittivät Oulujärvellä Saaresmäen kylän, kesällä 1575 polttivat jälleen 21 taloa samoilta tienoilta ja vielä samana syksynä Manamansalosta ja Vuottolahdesta monta kymmentä taloa. Ja taas pyysivät vienankarjalaiset v. 1575 lupaa tulla kauppatavaroineen Pohjanmaalle. Tällä kertaa lupaa ei myönnetty, varsinkaan, kun maakunnassa suunniteltiin kostoretkeä Vianaan. Pieni joukko lähtikin kostoretkelle, mutta opas karkasi kesken kaiken ja ilmeisesti juuri nämä retkeläiset tappoivat 14 vienalaista näiden tultua haukivesilleen eräjärville. Epäilysten hälventämiseksi vastaisista kostotoimista karjalaiset kauppiaat päästettiin taas maahan ja oulussa kävi kesällä 1576 kymmenen haapiokuntaa "venäläisiä" myymässä tuotteitaan! Kesken sodan saatiin nauttia 2 vuoden aselevosta, kun Pohjois-Pohjanmaan voudin apulainen "voudinpalvelija" Erkki Pietarinpoika Krankka, jolle vouti oli antanut tehtäväksi vastata maakunnan puolustuksesta, tekikin omin päin aselevon vihollisen kanssa. Tänä aikana pääsi taas uudisasutus vauhtiin ja v. 1578 Oulujärvellä oli enemmän taloja kuin koskaan, yhteensä 280. Ja samana vuonna kesällä näistä taloista hävitettiin puolet; iiläiset ja liminkalaiset Maunu Gudmundinpojan lippukunnan johdolla suojelivat Oulujärven länsiosia ja siten seutu säästyi hävitykseltä.

On mitä todennäköisintä, että Pekka Vesainen oli mukana myös näillä retkillä. V. 1579 Kainuunmaan sotajoukko hyökkäsi vienaan Rukavaaran linnoitusta vastaan, jossa voivodi Oserov ainakin sadan miehen voimalla piti puoliaan, mutta voitettiin. Kostohyökkäyksen pelosta keväthauenpyyntiin eräjärville ei uskaltanut lähteä kuin viisi haapiokuntaa Kemistä. Ii- ja Kemijokea vartioitiin ja niinpä vihollinen tunkeutuikin Oulujärven pohjoispuolisiin erämaihin ja hävitti matkallaan yhteensä 13 taloa aina Kiimingistä asti. Edellämainittu liminkalaisten päällikkö Erkki Krankka kuoli näissä yhteenotoissa, ja maakunnan puolustus annettiin vanhalle soturille Hannu Garpille. Hän sai avukseen 4 lippukuntaa venäläisen kronikan mukaan 3000 miestä oli hänellä aseissa, joten talonpoikaista nostoväkeäkin oli paljon mukana, ja muun aseistuksen lisäksi tykkejä. Kevättalvella lähdettiin liikkeelle ja vastassa oli uusi voivodi Kyprian Onitshkov, Brugoserskin volostiin rakennetussa hirsivarustuksessa, joka saattaisi olla sama kuin edellisenä vuonna voitettu Rukavaaran linnoitus. Kolme päivää kesti taistelu linnoituksesta, sen jälkeen hyökkääjien tappio oli selvä: paljon kaatuneita ja vangittuja jäi sille tielleen, kun heikosti johdettu sotajoukko palasi takaisin. Ja lähes heidän vanavedessään soutivat karjalaiset uiskoillaan tuttuja vesistöjä ja hävittivät jälleen Oulujärven ympäristöä ja Iitä ja Alakiiminkiä. Tiedossa ei ole, millaisia vastaiskuja tehtiin, mutta seuraavan kevään haukijärville uskaltautui vain 8 haapiokuntaa Kemistä, ja kun hyökkäykset pahimmoilleen kohdistuivat Oulujärven tienoille, puolustuksen pääpaino oli Oulujoella. Tuona vuonna 1581 vihollinen pääsi ensimmäistä kertaa Iijokea pitkin Pohjanlahden rannikolle asti ja poltti Iin suurkylän niin että vain kirkko jäi jäljelle. Olisiko juuri tänä tai seuraavana vuonna, kun Pekka Vesainen käy vastarintaan vihollista vastaan ja saa muitakin mukaansa? Kansantarina kertoo kuitenkin:

Kansa oli hakenut turvaa viholliselta Iin kirkosta, joka oli tupaten täynnä pääasiassa naisia ja lapsia. Raakalaiset telkesivät ovet ja sytyttivät kirkon palamaan. Silloin Vesainen keräsi muutamia rohkeita miehiä ympärilleen ja hyökkäsi vihollisen kimppuun. Syntyi ankara kamppailu, jossa venäläiset lyötiin pakosalle. Kansa pelastui palavasta kirkosta viime hetkellä.

Tämän tapauksen jälkeen sanotaan Pekka Vesaisen varsinaisten johtajaominaisuuksien tulleen näkyviin. Mutta venäläisten hävitysretki jatkui ja seuraava kohde oli Iin satama, jossa vihollinen tuikkasi tuleen kruunun turkisaitan. Siinä tuhoutui 7 tynnyriä lohiveroon varattua suolaa ja 9 tynnyriä kemin pitäjän apuverolohta. Lisäksi

paljon karjaa ja muuta omaisuutta joutui saaliiksi. Rantatiellä Iistä pohjoiseen paloivat vihollisen jäljiltä Olhavan, Kuivaniemen ja Simon kylät.

Pyynnöistä huolimatta kuningas Juhana III ei antanut sotaväkeä avuksi maakunnan puolustamiseen, koska täällä "ei ollut varoja sotajoukon elättämiseen", mutta vapautti Limingan, Iin, Kemin ja Tornion talonpojat vilja-apuveron maksusta sillä ehdolla, että he itse vastaisivat kotiseudun puolustuksesta. Lisäksi kesäkuussa 1582 voutin olisi lähetettävä joka yhdestoista mies Etelä-Suomeen "sotaverstin" käyttöön. Vihollisen ylivoiman vuoksi liminkalaiset, iiläiset ja kemiläiset eivät uskaltaneet ollenkaan lähteä keväthauennyntiin. Tänä kesänä venäläiset hävittivät samoja Iin kyliä kuin edellisvuonnakin, nyt paloi Iin kirkkokin. Yhtenäistä vastarintaa oli vaikea järjestää laajassa maakunnassa, kun ei voitu tietää, mihin jokilaaksoon nopea vihollinen ensiksi ehättäisi ja jokaisen piti tietenkin ensi sijassa puolustaa omaa kotiaan ja kyläänsä.

Kuningas oli tehnyt välirauhan Venäjän kanssa 1583, ja sitä jatkettiin 1585 neljä vuotta eteenpäin aina vuoteen 1590. Mutta se ei merkinnyt rauhaa Pohjanmaalla, sillä seitsemän kymen Karjalahan ei virallisesti kuulunut Ruotsille, vaan Venäjälle ja kun asukkaat eivät halunneet ruveta maksamaan veroja itään, venäläiset kaikesta päättäen päättivät tuhota koko asutuksen. V.1583 oli rauhallinen, vain Oulujärven tienoita hävitettiin hieman ja silti uudisasutus pääsi taas alkuun, mutta vuosina 1584 ja 1585 se tuhottiin niin täysin, että verokirjan mukaan haukivero jäi kantamatta, koska "venäläinen on lyönyt heidät kaikki tänä vuonna kuoliaaksi ja polttanut heidän talonsa" (Luukko, s.747). Limingan aluetta tuhottiin 1585 ja joulun jälkeen paloi koko Juorkunan erämaakylä, ja asukkaita ja aiemmin otettuja vankeja tapettiin lähes sata. V.1586 keväällä liminkalaisten ollessa rukiinhakumatalla eräkaskilleen, vihollinen yllätti heidät Oulujärvellä Väätäjän kylässä ja tappoi 120 miestä. Hävitettyjen seutujen asukkaat saivat joitakin verohelpotuksia menetyksistään, ja lisäksi kuningas antoi määräyksen, että Pohjanmaan omat sotilaat pääsevät Liivinmaalta kotimaakuntansa suojaksi. He tulivatkin syksyllä 1586, mutta jälleen joutuivat talonpojat pettymään sotilaitten tehottomuuteen: kun venäläiset ilmestyivät kesällä 1587 jälleen Oulujärvelle, sotamiehet eivät eväänsä liikuttaneet, vaikka vihollinen ajoi talonpoikia takaa viisi peninkulmaa.

Lisäksi Oulun jokilaakson taloja oli taas hävitetty Utajärveä myöten. Seuraavana vuonna vartiointia ilmeisesti tehostettiin Oulujoella ja jokilaakso säästyi hävitykseltä. Sen sijaan liminkalaiset hauenpyytäjät olivat joutuneet eräjärvillään vihollisen yllättämäksi ja heitä oli tapettu lähes sata.

Pekka Vesainen oli lautamiehenä jälleen 1585. Yhteenottoja maakuntaan lähetettyjen sotilaiden kanssa oli ilmeisesti vaikea välttää ja v.1588 Pekka Vesainen tuomittiin 12 markan sakkoon Jöns-nimisen sotilaan pahoinpitelystä: tämä oli saanut päähänsä kaksi ammottavaa haavaa.

Vuoden 1580 jälkeen Pohjanmaalta ei oltu tehty ilmeisesti rajan taakse mainittavia partioretkiä, ja vihollinen sai varustautua rauhassa. Tällä kertaa aloite partioretken tekemisestä tulikin Iistä eikä Limingasta ja toimeenpanijana oli Pekka Vesainen. Voisi kuvitella, että kun sotaväkeä viimein oli saatu maakuntaan, eikä se ryhtynyt muuhun kuin vesiteiden vartiointiin, maakunnan talonpojat ymmärsivät, että jolleivät he hyökkää ensin, vihollinen tulee joka tapauksessa ja entistä paremmin varustautuneena. Vesan talo Kiimingissä oli vaurastunut sitten hopeaveroluettelon ajoista: lehmien lukumäärä kasvoi tasaisesti ja oli 1587 korkeimmillaan eli 13 päätä. Pekka Vesainen itse oli kaikkien kunnollisten ihmisten suosiossa hyvien ominaisuuksiensa takia.

Kansantarinan mukaan Vesainen oli ruumiinvoimiltaan harvinaisen väkevä ja voimakas, solakka ja kookas vartaloltaan, liikkeissään salamannopea, mieleltään uljas, neuvokas ja pelkäämätön. Hänen sanotaan olleen "erittäin kunnan mies".

Talonpojille oli tämän sodan kuluessa jaettu aseita, koska heidän tuli puolustaa maakuntaa jo aiemmin. Todisteita ei ole siitä, mitä sotavarusteita he ottivat tai saivat retkelleen, eipä ole edes varmuutta miesten lukumäärästä: perimätiedon mukaan heitä oli 90, etupäässä iiläisiä, mutta Solovetskin luostarin kronikan mukaan heitä oli 700 miestä. Sotilaita ei ilmeisesti ollut mukana, vaan pelkkiä talonpoikia, tietysti Iin pitäjän parhaat erämiehet, jotka hyvin hallitsivat erävesien ja niiden välisten kannasten kulkutekniikan ja tunsivat tien Vienanmerelle asti; eikä tällä kertaa käytetty totuttuja teitä menomatkalla, vaan kulku vei uutta reittiä Kuusamon kautta Kouta- ja Kantajoelle ja he pääsivät vihollisen tietämättä aivan Kannanlahden kaupungin läheisyyteen Pietarinpäi-

vän aattona 28.6.1589. Kaupunkilaiset olivat parhaillaan kerääntyneet viettämään kaupungin ulkopuolelle perinteisiä Pietarinjuhliaan, joihin kuului runsas väkijuomien käyttö. Tämä helpotti Vesaisen aamuyöstä tekemää rynnäkköä, jonka tuloksena oli kaupungin valloitus ja runsaan ryöstösaaliin hankkiminen. Asumuksia ja 2 kirkkoa poltettiin, ja asukkaita tapettiin. Retkeläiset anastivat aluksia ja kulkivat pitkin kantalahden rannikkoa hävittäen kyliä (pohjoisrannan Umman ja etelärannan Koudan esimerkiksi) matkallaan etelään Vienan Kemiin. Kotiin palattiin Vienan Kemijokea ja sen latvahaaroja nähtävästi Kuusamojärvelle ja sieltä kapean kannaksen poikki Iijoen lähteille ja edelleen jokea alas.

Retkeläiset kiiruhtivat kotiin, koska tiesivät odottaa vastaiskua, mutta myöhästyivät.

Perimätiedon mukaan vihollinen tunkeutui Pertunpäivän tienoilla 24.8. Iihin ja poltti suuren osan pitäjää, ja tämä tapahtui samaan aikaan, kun partiojoukko palasi Vienasta. Vihollinen oli laskenut vain sen verran aiemmin Iijokea alas, ettei tuhotöitä voitu estää. Iin kirkko poltettiin, kappalainen tapettiin ja kirkkoherra perheineen pääsi vankeudesta vasta suuret lunnaat maksettuaan. Vihollinen oli juuri hävittämässä Vesalaa, kun Vesainen tuli kotiin. Hänen kaksi lastaan oli surmattu ja vaimo oli vihollisen vallassa. Vesainen yllätti vihollisen ja pelasti vaimonsakin.

Taloon Vesainen ei enää kyennyt pelastamaan ja kaikkien Kiimingin Vesaisten talot poltettiin. Hävitys ei vielä ollut ilmeisesti aivan täydellinen, koska vielä 1590 talossa oli 8 lehmää, mutta v. 1591 taloa ei enää pantu verolle ja se olikin 4 vuotta autiona, kunnes 1594 Pekka Vesainen vaimoineen oli taas Vesalan kylän asukkaana.

Kun vouti saisi kuulla retkeläisten onnellisesta paluusta, hän riensi heti ottamaan saaliista verot kruunulle ja kirjaa Pietari Vesaisen ja muutamien muiden, jotka olivat olleet sotimassa Venäjällä, luovuttaneen kruunulle venäläisiltä paloverona tai muulla tavoin saamaansa saalista 6 nädän-, 1 karhun- ja 2 sudenahkaa.

Perimätiedon mukaan Vesainen teki vielä toisen retken Venäjälle, hävitti Petsamon luostarin, mutta jäi Kuolansuussa tappiolle ja paluumatkalla hänet olisi tappanut Ahma-niminen vanki Torniossa heti retken jälkeen. Tällä kohtaa eri lähteiden tiedot ovat ristiriitaiset ja eräässä vaiheessa historiantutkimuskin sotki asiaa sekoittamalla Pekka Vesaisen ja asemestari Juhana (Hannu) Laurin-

pojan, joka tekikin sotaretken yli 1000 miehen sotajoukon voimalla Kuolansuuhun 1591, ja epäonnistui täysin, ja hänet surmattiin paluumatkalla - tämän sekaannuksen takia Santeri Ivalo kirjoitti kuuluisan romaaninsa nimellä "Juho Vesainen". Eri tulkintoja lukiessaan, voi hyvinkin päätyä sille kannalle, että perimätieto voisi olla oikeassa: Vesaista verotettiin kahteen kertaan Venäjänretkestä; hänet oli kutsuttu Tukholmaan, mutta hän ei voinut mennä, koska oli Bjarmian meren (Vienanmeren) rantamailla. Ruijan Vesisaaressä laadittiin elokuun 7.päivänä 1590 luettelo niistä henkilöistä, jotka "ruotsalaiset" olivat surmanneet Lapissa 1589: Inarin, Paatsjoen ja Orjavuonon tienoilla oli otettu hengiltä 16 miestä ja 12 naista. Petsamossa oli poltettu luostari, ja tapettu 41 munkkia ja joukko muita henkilöitä. Tämän kanssa pitävät yhtä melko tarkasti Solovetskin kronikan tiedot, että Petsamon luostarin esimies Gurin, 50 munkkia ja 65 luostarin palvelijaa joutuivat surman suuhun. Vain pari päivää myöhemmin partiojoukon sanotaan ilmestyneen Kuolansuun edustalle, mutta jääneen syntyneessä kahakassa tappiolle. Menetettyään kaatuneina 60 ja vankeina 30 miestä partin rippeet pakenivat veneillä Tulomajokea pitkin Suomen puolelle. (Luukko, s.758). Erno Paasilinna on Petsamon historiassaan⁶⁾ myös kuvannut elävästi luostarin tuhoutumista ja kertoo sen tapahtuneen joulupäivänä 1589. Perimätiedon mukaan retki olisi tapahtunut 1590, joten ajallinen ristiriita ei ole suuri, mutta miten olisivat voineet palata veneillä keskitalvella? Vai oliko tämä vuosi juuri ilmastoltaan niin suotuisa, etteivät joetkaan jäätyneet talvella?

Voudin verokirjassa on merkintä: "Iin nimismieheltä, Tapani Tuomaanpojalta, jolle Pietari Vesainen on ryssän sotasaalista luovuttanut, olen vastaanottanut kaksi näädännahkaa, yhden ahmannahan ja yhden sudennahan sekä Martti Kanniaiselta Oulunsuusta yhden siniketunhan." Vesaisen naapurin Olavi Mäkeläisen voittosaaliina Iin tuomiokirjoissa mainitaan venäläistä rahaa, ristejä, sormuksia sekä hopeaa. (Laurila, HS). Jos perimätiedon tieto Vesaisen kuolemasta pitää paikkansa, olisiko Vesalaan 4 vuoden autiona olon jälkeen ilmestynyt Pekka Vesainen voinut olla hänen poikansa? Joka tapauksessa tämän retken jälkeen Pekka Vesaista ei mainita enää verotetun sotasaaliista eikä sota- tai sotaisista toimista ole hänen kohdallaan enää mitään merkkejä. On silti voinut olla mukana Hannu Laurinpojan Kuolan retkellä 1591, mikäli on ollut elossa. Nuijasodassakaan häntä ei

mainita pohjanmiesten mukana. On esitetty arvelu, että hän olisi voinut rampautua sodassa niin, ettei voinut enää osallistua muihin kuin rauhan toimiin. Vuosina 1595 -96 hänet mainitaan jälleen pitäjän lautamiehenä.

Limingan hävityksen jälkeen Pohjanmaalle lähetettiin Pohjois-Ruotsin joukko-osatoja ja nämä rakensivat aluksi paremman tekemisen puutteessa Oulun linnan puuvarustukset ja vallit syksyllä 1590.

Seuraavana vuonna sotajoukko teki epäonnistuneen Kuolan retken ja myös Karjalaa hävitettiin. Joukkojen komentaja Sven Bagge oli kuitenkin arka mies, joka mieluummin kääntyi vihollisen tieltä syrjään tai piileskeli varustuksen suojissa ja niinpä venäläinen ruhtinas Volkonski ratsujoukkoineen ehti vielä kerran hävittää Limingan ennen lopullista rauhantekoa. Tämä tapahtui 1592 ja sitä seurasi Baggen kostoretki Karjalaan vielä samana vuonna. Ja silläaikaan ainakin vielä yksi vihollispartio oli ollut Suomen puolella hävitysretkellä. Loppiaisena 1593 tehtiin aselepo ja siihen loppuivat Vanhan vihan vihollisuudet.

Monet toimet ja tapahtumat yhdessä vaikuttivat siihen, että Pohjanmaa tuli aikoinaan kuulumaan Suomeen ja yhtenä osana näissä toimissa oli Pekka Vesaisen toiminta. Nykyaikana Vesaisen toiminnan muistona ja samalla muistomerkkinä noille kaukaisille tapahtumille on Kalervo Kallion veistämä patsas Iin Haminassa (alla) ja O. Jauhaisen tekemä muistomerkki Yläkiimingin Vesalan kylässä.

PEKKA VESAISEN JÄLKELÄISIÄ: yksi sukujohto nykyaikaan asti

Jaakko Laurila, joka jo v. 1928 kirjoitti Vesaista ja hänen sukuaan tutkittuaan artikkelin Helsingin Sanomiin tutkimustensa tuloksista, on tutkinut laajasti Pekka Vesaisen jälkeläisiä ja varsinkin Laurilan, Högstenin, Korkeakiven ja Aarnelan sukuihin päätyviä sukujohtoja. Aaro Korkeakivi, Kalevan lehtitalon toimitusjohtaja, jonka isälle Laurila tutkimuksen teki, on antanut sen myös sukulaisilleen Vimpareille. Kirsti Vimpari on tutkinut miehensä polveutumista Pekka Vesaisesta ja tutkimusten tulokset ovat seuraavissa tauluissa.

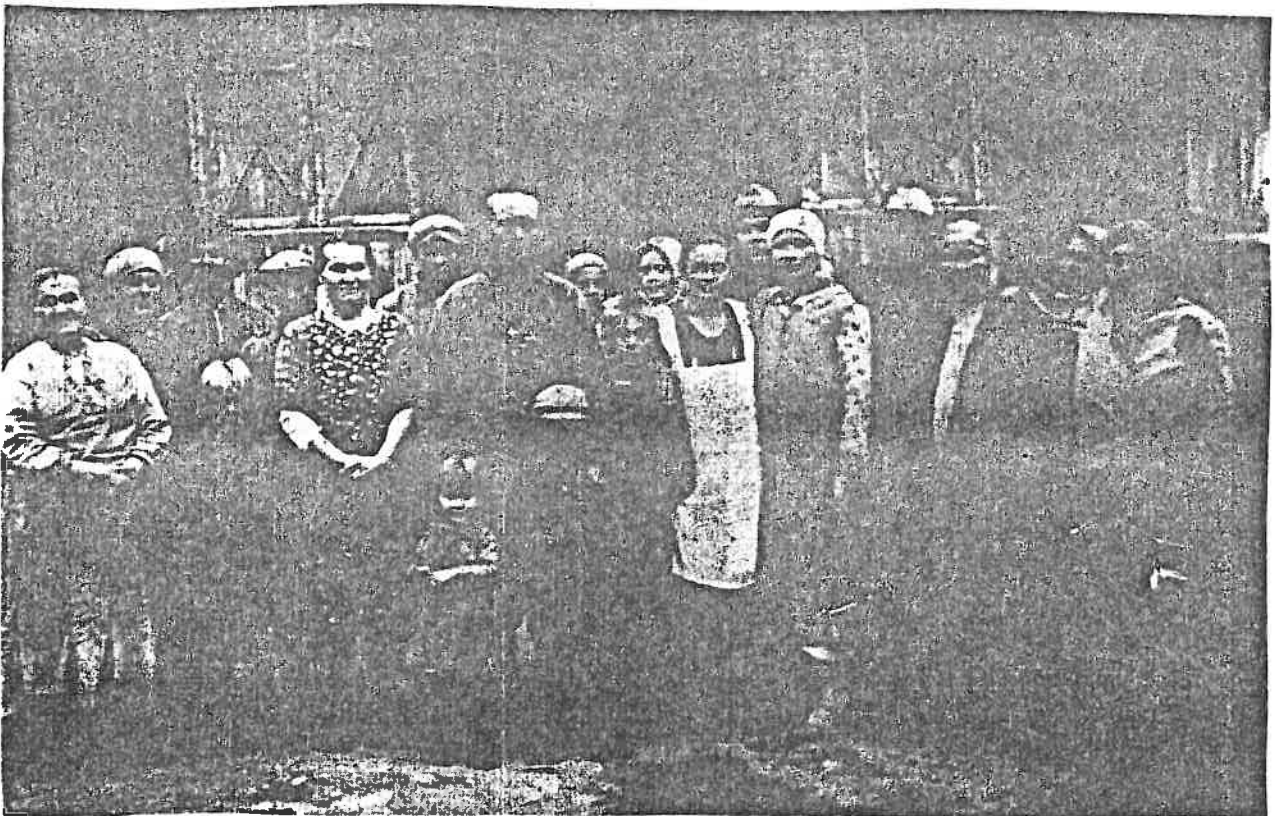
Vanhan vihan jälkeen Pekka Vesainen yhdisti myös veljiensä hävitetyt tilat Vesalan kylässä yhdeksi Vesan kokomanttaalin tilaksi, ja viljeli sitä, kunnes jakoi sen v.1608 kahteen osaan: Ylä-Vesaksi, jonka piti itsellään ja Ala-Vesaksi, jonka antoi pojalleen Antille. Noin v.1620 hän antoi Ylä-Vesan vävyllään Sipi Fransinpojalle, ja muutti itse Utajärven Juorkunaan ilmeisesti vanhaan kotitaloon, jossa näihin asti oli isännöinyt veljensä Matti, vanha sotilas. Tämä muutti nyt Taivalkosken Tyräjärvelle, jossa mahdollisesti ovat sijainneet Vesaisten haukivedet vanhastaan. Juorkunassa Pekka Vesainen sitten kuoli noin 1628.

(Em. perustuu oletukselle, että perimätieto kuolemasta Petsamon retken jälkeen 1590 ei pidä paikkaansa, vaan Vesalaan 1595 ilmestynyt Pekka Vesainen on todella mainittu sissipällikkö, eikä esim.hänen poikansa).

Talollinen Antti Vesainen
Utajärven Juorkunasta

1. Pekka Antinpoika Vesainen, Vanhan vihan aikainen sissipäällikkö, lautamies, perusti Kiimingin Vesalan kylän noin 1563
 1. puoliso: mahdollisesti Suikin sukua Pudasjärveltä
 2. puoliso: nimi ei tiedossa
2. Antti Pekanpoika Alavesa, Alavesan isäntä
puoliso: Marketta Pulkkinen Kellon Pulkkilasta
3. Mikko Antinpoika Alavesa, Alavesan isäntä
Puolison nimi ei tiedossa
4. Luukas Mikonpoika Alavesa, Alavesan isäntä
Puoliso: Anna Heikintytär
5. Kalle Luukkaanpoika Alavesa, Alavesan isäntä, k.1695
puoliso: Marketta Jaakontytär Runtti
6. Heikki Kallenpoika Alavesa, s.19.1.1684, Alavesan isäntä
puoliso: Liisa Vilpuntuytär Vilppola Alakiimingistä
s.17.2.1683, k.8.4.1754
7. Juho Heikinpoika Alavesa, s.9.1.1724, k.6.9.1775
puoliso: Helena Matintytär Kääriä Ylikiimingistä
s.20.3.1727, k.16.4.1811
8. Matti Juhonpoika Alavesa, s.14.1.1751, k.30.3.1814
puoliso: Marketta Heikintytär Pöyskö
s.9.5.1755, k.1.4.1813
9. Juho Matinpoika Alavesa, s.5.1.1786, k.8.3.1861, kuudennusmies
puoliso: Riitta Antintytär Huttu-Lehmikangas
s.27.3.1786, k.2.12.1866

10. Anna Maria Iisakka-Runtti, o.s. Alavesa, s. 18.5.1827, k. 1.1.1900
 puoliso: Heikki Heikinpoika Iisakka-Runtti
 s. 12.11.1823, k. 14.6.1904
11. Antti Heikinpoika Iisakka-Runtti, s. 28.8.1863, k. 13.10.1926
 Puoliso: Valpuri Mikontytär Väänänen
 s. 22.5.1864, k. 9.4.1926
 Antti lähti kotitalostaan Väänäselä Karahkaan vävyksi. Väänäset olivat kirkonrakentajia ja kun Väänäsen talo aikoi-
 naan jaettiin, kirkonrakentaja Heikki Väänäsen kotitalo sai
 nimen Yli-Pyky (sanasta bygga=rakentaa). Väänäset ovat mm. raken-
 taneet Utajärven kirkon.
12. Kaarlo Henrikki (Heikki) Ylipyky, s. 6.6.1886, k. 8.12.1943
 Ylipykyän isäntä, allaolevassa kuvassa keskellä
 puoliso: Riitta Maria-Liisa (Maria) Mulari, kuvassa isännän va-
 semmalla puolella
 s. 4.6.1886, k. 18.11.1954
 (kuvassa äärimmäisenä vasemmalla Maria Mularin äiti,
 Greta Kaisa Mulari, s. 21.9.1852)

Yllämainittujen lisäksi kuvassa näkyvät perheen lapset ja palvelusväki - isännästä oikealle esim. sisäkkö valkeassa esiliinassaan

13. Kaisa Aliina Valpuri Vimpari, o.s. Ylipyky, s. 6.2.1910, k. 25.1.1940
 puoliso: Martti Emil Matinpoika Vimpari, Koretti-Vimparin
 talosta Ylikiimingistä
 s. 1.3.1905, k. 25.2.1973

14. Taisto Kaspero Vimpari Ylikiimingistä ja Kirsti Esteri,
o.s. Wigelius, Nokia.
Lapset:

15. Taina-Kaisa Aliina Vimpari
Tiina-Kirsi Valpuri Vimpari
Tutta-Kaija Lyydia Vimpari
Tuomo-Tapio Paavali Vimpari
Tarja-Tuulikki Maria Vimpari

Pekka Vesaisen tyttären suku viljeli Ylävesaa ja 10. taulussa mainitun Heikki Iisakka-Runtin äiti oli Kaarina Matintytär Ylivesa, Pekka Vesaisen tyttären sukuas, ja siis tämän avioliiton kautta yhdistyivät molemmat Vesaisen sukuhaarat.

Kaikki edellämäinitut 14. ja 15. sukupolvea lukuunottamatta ovat viljelleet maata Ylikiimingissä: Vesaisen talot sijaitsevat Vesalan kylässä, Iisakka-Runtin talo Huttukylässä, Väänäsen (sittemmin Yli-Pyky) talo Karahkan kylässä ja Vimpari-Koretti Niemikylässä. Sitä viljelee nykyään Tuomo Vimpari.

Lähteitä ja huomautuksia:

- 1) Työnjako artikkelia kirjoitettaessa on ollut sellainen, että Kirsti Vimpari on etsinyt lähdekirjat, lukuunottamatta yleisintä historiaa, tehdyt arkistotutkimukset ja kirjoittanut Vesaisen jälkeläisten taulut ja sukhistoriaa. Briitta Kekki on kirjoittanut taustan tapahtumille ja saamiensa lähteiden perusteella hahmotellut Pekka Vesaisen elämää ja toimintaa.
- 2) Luku perustuu lähes yksinomaan kirjaan: Armas luukko, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku, Oulu 1954
- 3) Pekka Vesaisesta on kirjallisuudessa käytetty myös nimeä Juho Vesainen, mikä johtuu Pekka Vesaisen ja asemestari Juho Laurinpojan henkilöiden sekaantumisesta toisiinsa. Ks. s. 30 ja 31
- 4) Sana "voivatta" on suomalainen väänös venäjänkielisestä sotapäällikköä merkitsevästä sanasta "vojevoda"
- 5) artikkeli perustuu seuraaviin lähteisiin:
Laurila, Jaakko "Vesaisen tarina", artikkeli Helsingin Sanomissa no 117/ 1927, s. 16
Outakoski, Aslak "Pekka Vesainen 1500-luvulla" kirjassa "Suomen talonpoikia Lallista Kyösti Kallioon" (toim), Porvoo 1952
- 6) Paasilinna, Erno "Kaukana maailmasta, historiaa ja muistoja Petsamosta", Keuruu 1980

Briitta Kekki

Rippikirjamikrofilmien sisällysluetteloita
Jyväskylän maakunta-arkistossa

Käydessäni syksyllä Jyväskylän maakunta-arkistossa, huomasin siellä rippikirjamikrofilmien sisällysluetteloita useista seurakunnista.

Koska TSS:llä on menossa projekti, jonka tarkoituksena on tehdä sisällysluettelot Pirkanmaan alueen rippikirjamikrofilmeistä, tutustuin JyMa:n aineistoon tuloksena seuraavat muistiinpanot.

1. Rautalammin kirkonarkistosta

Rippikirja vuosilta 1704-1713, tekijät Nils Gustafsson ja Erkki Valkonen, painopaikka Suolahti 1984.

Rippikirjan tietoja on täydennetty historiakirjojen, SAY:n ja läänintilien avulla.

Rippikirjasta on aakkoellinen hakemisto taloittain ja kylittäin ja myös henkilöiden sukunimien mukaan. Lopussa on kartta, johon on merkitty talot ja niiden perustamiset.

Tekijät ovat myyneet julkaisua 40 mk/kpl.

2. Laukaan kirkonarkistosta

Rippikirjat vuosilta 1726-1731, tekijät samat kuin edellä, painop. Suolahti 1985.

Sisällysluettelo talonnumeroittain.

Esipuheessa tekijät kertovat seuraavaa: "Aikaisemmin sarjassa on ilmestynyt Suur-Rautalammin vanhimmat säilyneet rippikirjat vuosilta 1704-13, seuraavana ovat vuorossa Saarijärvi ja Viitasaari, jolloin koko muinaisen Rautalammin hallintopitäjän alue tulee kartoitetuksi." Tiedustellessani asiaa, Nils Gustafsson kertoi, että mikäli rahoitus järjestyy, tarkoitus on painaa kaikkien 4:n seurakunnan vanhimmat rippikirjat samoissa kansissa mahdollisesti jo ensi keväänä.

3. Jyväskylän maaseurakunnan kirkonarkistosta

Jyväskylän maakunta-arkiston toimesta on tehty aakkoellinen taloluettelo rippikirjoista vuosilta 1720-37 ja 1770-1853

4. Jämsän kirkonarkistosta

JyMa:n toimesta aakkoellinen taloluettelo rippikirjoista vuosilta 1726-1761 ja 1781-1831.

5. Kuhmoisten kirkonarkistosta

JyMa:n tekemä taloluettelo rippikirjoista vuosilta 1738-1848.
JyMa:n tekemä taloluettelo lastenkirjoista vuosilta 1760-1850

6. Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kirkonarkistosta

JyMa:n tekemä rippikirjojen henkilöhakemisto vuosilta 1838-1871
(aakkosellinen)

Jyväskylän maakunta-arkiston tekemät luettelot eivät ole myynnissä,
ne on tehty vain arkistossa käyjien apuneuvoiksi.

Jorma Räsänen vastaa lukijoiden kysymyksiin

Sukututkijan sanastoa -
kysymyksiä ja vastauksia

Dagsverkare, dagsverkshjon = päivätyöläinen.

Dagsverke = päivätyö. Göra dagsverke = tehdä päivätyötä,
gå i dagsverke = käydä päivätyössä, begiva sig på
dagsverke = mennä päivätyöhön, dagsverke till fots
= jalkapäivätyö, dagsverke med häst eller hästdags-
verke = hevospäivätyö.

Dagsverkslega = päiväpalkka.

Dagsverkstorp = päivätyötorppa.

Vaccinat. (1832).

Vaccin = rokotusaine.

Vaccination = rokotus.

Vaccinatör, -tris = rokottaja, -tar.

Vaccinera = rokottaa.

Mikä on Coopv. sjöman. Coopvaerdie. - Tarkoittaa todennäköisesti
kofferdifartygiä, joka on kauppalaiva ja alku olisi siis kofferdif-
fartysgssjöman eli kauppalaivan merimies.

Gevaldiger = kivalteri = poliisikonstaapelista aikaisemmin käy-
tetty nimitys.

Sadelmakare = satulaseppä.

Victualiehandlare = ruokatavarakauppias.

Gårdfarihandlare = kulkukauppias.

Värfve soldat, W.Sold., Wrfd. = värvätty sotilas.

Uusi Tietosanakirja kertoo: "Värvätty. (Sot.) puolustus- tai raja-

vartiolaitoksessa palkattuna palveleva, kantahenkilökuntaan kuuluva sotamies."

"Värväys, ruots. värvning, sot., vapaaehtoisten hankinta sotilaisiksi palkkaamalla tai muulla vastaavalla tavalla, jota ammattiarmeijoissa käytetään henkilöstöä hankittaessa. Vapaaehtoisuuden rinnalla on ollut myös pakkovärväystä. Värväystä suorittivat aik. erityiset värvärit (värvääjät.).

Mitä on seuraava kuolinsyy suomeksi:

"död genom pestskott på näsan?"

Pest = rutto, pestskott = "yliluonnollinen" tai noiduttu rutontapainen tauti. - Död genom pestskott på näsan olisi siis suomeksi "kuollut yliluonnolliseen eli noiduttuun rutontapaiseen tautiin nenässä."

"Död genom skott i hälan" olisi vastaavasti suomennettuna "kuollut yliluonnolliseen eli noiduttuun tautiin tai vaivaan kantapäässä."

Kuolinsyy "död under villegående störtat i Mackarajärvi träsk."
Suomeksi käännettynä "kuollut eksyessään hukumalla Makkarajärveen."

Matmoder = emäntä. Gl.matmoder = vanha emäntä.
Wärdinna = emäntä. Gl.wärdinnan = vanha emäntä:
Hustru = vaimo. Gl.hustru = vanha emäntä.

Arrendator = vuokraaja, vuokramies, arentimies.
Arrende = vuokra, arenti.
Arrendeafgift = vuokra- eli arentimaksu.
Arrendeaftal = vuokrasopimus.
Arrenderätt = vuokra- eli arentioikeus.
Arrendetid = vuokrakausi, arentiaika.
Arendaattori = vuokramies, lampuoti ja lampuoti on vanha sana, joka myöhemmin korvattiin arendaattorisanalla.

Volont. = tarjokas, vapaaehtoinen, Ruotsissa värvätty, miehistöön kuuluva sotilas, kanta-aliupseerikokelas.
kontraktsansälld värnpliktig under utbildning till underbefäl.

Wargk. Wargiär. kl. (1767), Wargeringskarl (1745), Wargieringskarl= reservsoldat, som rotebönderna ålades att hålla i beredskap.

Varaväen mies. - Vargerering = varaväki.

Fjärding = neljännes eli neljänneskunta, Suomessa keskiajalla ja uuden ajan alussa käytetty hallintopitäjän alaosa lähinnä verotus-, mutta myös oikeusasiain hoitoa varten.

Fjerdingsman (samaa aikaan verotalon renki, rk. 1798 - 1809).
Neljänneskuntamies = lukumies, myös bolman, veronkantomiehestä keskiajalla Suomessa käytetty nimitys.

Odal (lue uudaal) = perintötilan vanha nimitys, tulee sanasta adel.

J.G.Sonck: Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto tuntee useita sanoja ja vanhaa suomenkieltä...

Odal : = omintakeinen, omaperäinen

Odalbonde = omintakeinen eli itsenäinen talonpoika

Odalby = emäkylä

Odalegor = omintakeiset eli omaperäiset tilukset

Odalfasta,

-fastighet= omintakeinen eli omaperäinen kiinteistö erikoiskiinteä eli -kiinteistö

Odalgods = omintakeinen eli omaperäinen tila

Odalgrufva, Odalhemman, odaljord.

Odalman, Odalbonde,

Odalränta = perintötilan vero

Odalrätt = omintakeisuuden oikeus eli itsenäistilallisen oikeus.

Odaläng = omintakeinen niitty, vanha niitty.

Betjent = käskyläinen, palvelusmies, palvelija. - Rättens b. = oikeuden käskyläinen. - Tjenstemän ock betjente = virka- ja palvelusmiehet. - Oli yleensä julkisessa palveluksessa ja kuului siis sääty-yhteiskunnan aikaan. - Muutoksen jälkeen puhuttiin viran- ja toimenhaltijoista.

Dreng = renki. Maaton, maatalon töitä tekevä. - Gosse, ogift hemmason, ogift man.
Nuorukainen, miespalvelija. Muinaisruotsissa sana oli dränger, muinaisnorjassa dreng. Islannin drangr liittyyneen samaan sanaperheeseen. Se tarkoittaa ulkonevaa, esim. terävää pystyssä seisovaa kiveä.